

Kieltä, mieltä ja minuutta kirjoittamassa

Mitä suomeksi kirjoittaminen merkitsee uussuomalaiselle kirjailijalle?

Ville Ropponen

Pro Gradu -työ

Jyväskylän yliopisto

Taiteiden ja kulttuurintutkimuksen laitos

Kirjoittamisen maisteriohjelma

Helmikuu 2013

SISÄLLYSLUETTELO

1. TUTKIMUSAIHE

- 1.1. Havahtuminen kielelliseen moninaisuuteen
- 1.2. Tutkimuksen rakenne

2. TAUSTAA

- 2.1. Siirtolaiskirjallisuus ennen ja nyt
- 2.2. Siirtolaiskirjailija Suomessa

3. KIELTEN VÄLISSÄ, KIELILLÄ PUHUEN

- 3.1. Uuteen kieli- ja kulttuuriympäristöön
- 3.2. Miten eri kielet eroavat toisistaan?
- 3.3. Äidinkielestä
- 3.4. Henkilökohtaiset merkitykset ja eri kielimuodot kirjailijantyössä
- 3.5. Sisälle uuteen kieleen
- 3.6. Kasvaminen kaksikielisyyteen
- 3.7. Kirjailija vaihtaa työskentelykieltä?

4. IDENTITEETTI KIELTEN JA KULTTUURIEN SOLMUKOHDASSA

- 4.1. Heiluva identiteetti
- 4.2. Kulttuurinen hybridiys
- 4.3. Emigraation teoriaa kirjallisuudentutkimuksessa
- 4.4. Siirtolaiskirjailijat kulttuurien välissä

5. KAUNOKIRJALLISUUDEN KIRJOITTAMINEN VIERAALLA KIELELLÄ

- 5.1. Haastattelututkimuksen strategia
- 5.2. Kirjailijoista ja heidän teoksistaan
- 5.3. Haastatteluaineiston teemat, vastausten vertailu

6. YHTEENVETO

7. LÄHDELUETTELO

8. KYSYMYSLOMAKE HAASTATELLUILLE KIRJAILIJOILLE

9. LIITTEET: MAAHANMUUTTAJAKIRJAILIJOIDEN HAASTATTELUT

9.1. Tao Linin haastattelu

9.2. Wilson Kirwan haastattelu

1. TUTKIMUSAIHE

1.1. Havahtuminen kielelliseen moninaisuuteen

Opiskeluaikani olen ollut mukana kansainvälisessä kulttuuriyhteistyössä Suomen ja Venäjän välillä. Olen matkustanut paljon Venäjällä, erityisesti suomalais-ugrialaisten ja turkinsukuisten vähemmistöjen asuttamilla alueilla. Olen osallistunut esimerkiksi suomalais-ugrialaisten nuorten kansainvälisen järjestön (MAFUN) toimintaan sekä järjestänyt matkoja suomalaisille kirjailijoille kulttuuri- ja kirjallisuusfestivaaleille Udmurtiaan ja Hanti-Mansiaan.

Entisen Neuvostoliiton kielellinen ja kulttuurinen moninaisuus on kiinnostanut minua myös muuten. Olen tehnyt yhdessä suomenmordvalaisen Natalia Deviatkinan kanssa matka- ja tietokirjan *Krimin niemimaa* (Savukeidas 2010); kirjassa pureudutaan erityisesti Krimin vähemmistöjen krimintataarien, karaimien, juutalaisten, kreikkalaisten ja armenialaisten kohtaloihin.

Näillä matkoilla olen tutustunut useisiin ihmisiin, jotka hallitsevat suvereenisti kahta tai useampaa kieltä, äidinkieltään, joka on usein jokin vähemmistökieli, ja alueen valtakieltä, usein venäjää tai ukrainaa. Esimerkiksi Venäjän vähemmistöalueilta löytyy myös useita kirjailijoita, jotka julkaisevat sekä vähemmistökielellä että venäjäksi, vaikka venäläistämispolitiikka onkin johtanut siihen, että monet julkaisevat nykyään vain valtakielellä. Venäjän vähemmistön tilanne muistuttaa Suomen pienten kielivähemmistöjen, kuten saamelaisten tai romanien tilannetta – äidinkieltä osataan heikommin kuin valtakieltä. Valtakieli on joskus jopa korvannut vähemmistökielen äidinkielenä.

Muutettuani Jyväskylältä Tallinnan kautta Helsinkiin asetuin asumaan Vuosaareen. Kyseessä on Suomessa poikkeuksellinen kaupunginosa, sillä lähes 35 prosenttia Vuosaaren asukkaista on ei-suomalaisia, maahanmuuttajia. Nämä siirtolaiset, joista moniin olen enemmän tai vähemmän tutustunut, ovat joutuneet elämään vaihtuvien kielten ja identiteettien maailmassa. Heidän kielelliset kokemuksensa sekä muistuttavat, että eroavat Venäjän kielivähemmistöjen kokemuksista kuten myös Suomen vanhojen kielivähemmistöjen (suomenruotsalaisten, saamelaisten, romanien ja tataarien) kokemuksista.

Tämä kaikki on havahduttanut minut kielelliseen moninaisuuteen. Asetuin pohtimaan siirtolaisten kielellisiä kokemuksia nyky-Suomessa. Maamme on yhä varsin yksikielinen ympäristö, vaikka muutosta on tapahtunut viimeisen 20 vuoden aikana. Maailmanlaajuisesti ajateltuna on usein toisin

päin: monikielisyys on tavallista ja yksikielisyys poikkeavaa. Monissa Euroopan valtioissa yksikielisyys on kuitenkin normi. Luotettavin ja ajantasaisin lähde maailman kielten puhujatilastoista lienee Ethologue (www.ethnologue.com), jonka mukaan maailmassa on 6909 elävää kieltä (luettu 20.1.2011). Maailmassa on noin 200 valtiota, joten valtaosassa maailman maista puhutaan lukuisia eri kieliä. Suurten kansojen niin sanotut maailmankielet toisaalta ovat viime aikoina kasvattaneet vaikutuspiiriään samalla, kun monien pienten kielten asema on muuttunut uhanalaiseksi.

Maahanmuutto, monikulttuurisuus ja kulttuurien välisyys ovat aikakauden iskusanvoja, joita puidaan nykyään yhä enemmän mediassa, seminaareissa ja bussipysäkeillä. Olisi tärkeää, että näitä kysymyksiä pysähdyttäisiin käsittelemään myös syvällisesti, ei vain pinnalta raapien. Globaalin talouspolitiikan ansiosta tai takia maasta toiseen siirtyminen ja kulttuurien välinen vuorovaikutus luultavasti tulevaisuudessa joka tapauksessa lisääntyvät, halusimmepa tai emme.

Siirtyminen vieraaseen kieliympäristöön on koettelemus kenelle tahansa, mutta erityishaaste se on kirjailijalle. Maahanmuuttajakirjailija joutuu valinnan eteen: jatkaako kirjoittamista äidinkielellään vai siirtyäkö kirjoittamaan uuden kotimaan kielellä? Äidinkielellään kirjoittamista jatkavat siirtolaiskirjailijat imevät vaikutteita vieraasta kulttuurista ja rikastuttavat oman kulttuurinsa kirjallisuutta emigrantisävyillä. Erityisen kiinnostavaksi tilanne muuttuu silloin, kun kirjailija vaihtaa työskentelykieltään kokonaan. Tutkimukseni keskittyy kieltä vaihtaneisiin maahanmuuttajakirjailijoihin Suomessa.

Kirjoituskielen vaihtamisen merkitystä kirjailijantyön kannalta on toistaiseksi tutkittu Suomessa varsin vähän. Pääasiassa on tutkittu suomenruotsalaisten kirjailijoiden suhdetta kieleen. Lapsesta saakka kaksikielisiä kirjailijoita on tutkittu muun muassa postkoloniaalisessa kirjallisuudentutkimuksessa. Noora Okkonen on käsitellyt Jyväskylän yliopiston Kirjoittamisen maisteriohjelman pro-gradu-työssään *Kirjoitan, jag skriver, pisze. Kirjailija vieraassa kieliympäristössä* (2005) suomalaisia kirjailijoita ulkomailla. Okkonen tutkii sekä ulkomailla suomeksi kirjoittaneita kirjailijoita, että kielen vaihtoa kokeilleita kirjailijoita, mutta tutkimuksen pääpaino on kuitenkin vieraan kieliympäristön vaikutuksessa suomeksi kirjoittavan kirjailijan kehitykseen ja kielisuhteeseen. Minun tutkimukseni lähtökohta on toinen: täydellisen kielenvaihdon vaikutus maahanmuuttajakirjailijan työskentelyyn, ilmaisuun, kehitykseen ja identiteettiin.

1.2. Tutkimuksen rakenne

Tutkimuksessani on kaksi pääteemaa. Ensiksi tarkastelen kielen vaihtamisen ja vaihtumisen prosessia, ja tuon prosessin vaikutusta kirjailijan työskentelyyn ja itseilmaisuuksiin. Toiseksi tarkastelen kielen vaihtamisen ja kulttuurien väliin asettumisen vaikutusta kirjailijan identiteettiin. Oma persoona, mieli sekä henkilökohtaiset kokemukset ja tunteet ovat kirjailijan työvälineitä samoin kuin kieli. Millä tavoin muutos oman identiteettiin käsittämässä heijastuu kirjailijan kieleen ja kirjalliseen ilmaisuun?

Tutkin miten äidinkielellä ja vieraalla kielellä kirjoittaminen eroavat toisistaan. Rikastaako vai supistaako kielenvaihdos kirjailijan ilmaisua ja ajatusmaailmaa? Esitän myös perimmäisen kysymyksen: kirjoittaako kirjailija kieltä vai kielestä riippumattomia mentaalisia kuvioita eli ajatuksia, jotka vain pitää pukea erilaiseen ilmaisuun kun kieltä vaihdetaan? Kirjoittaako kirjailija kieltä, vai kieli kirjailijaa?

Hyödynnän tutkimuksessani muun muassa Nico Israelin kirjallisuusteoriaa, joka lähtee liikkeelle kodittomuuden teemoista. Israelin mukaan siirtolaisuus on yksi 1900-luvun merkittävimpiä kokemuksia, joka on vaikuttanut kirjallisuuteen, kirjoittamiseen ja teoriaan.

Tutkimuksessani liikun yleisestä yksityiseen. Luvuissa kaksi, kolme ja neljä tarkastelen ensin aihetta kirjallisuuden kautta. Sen jälkeen siirryn luvussa viisi tarkastelemaan aihetta yksilötasolla kahden kirjoituskielen suomeksi vaihtaneen kirjailijan, Tao Linin ja Wilson Kirwan, haastattelujen kautta.

Taustoitan ensin aihetta pohtimalla siirtolais- ja maahanmuuttajakirjallisuuden menneisyyttä ja nykyisyyttä meillä ja muualla. Sitten tarkastelen vieraan kielen oppimisprosessia ja käsityksiä kaksikielisyydestä. Pohdin lyhyesti kielten eroja. Kielet eroavat paitsi rakenteellisesti, sanastollisesti ja kulttuuritaustaltaan myös sen kannalta miten todellisuus rakennetaan kielellisesti. Jokainen luonnollinen kieli on keskittynyt tiettyihin todellisuuden osa-alueisiin ja jättää muut osa-alueet vähemmälle huomiolle. Erojen lisäksi kaikissa kielissä on silti yllättävää samankaltaisuutta.

Pohdin identiteetin uudelleen hahmottumista ja muuttumista usean kielen ja kulttuurin vuorovaikutussuhteissa ja ristipaineissa. Lopuksi paneudun vieraalla kielellä kirjoittavan kirjailijan työprosessiin. Ensimmäisiin yrityksiin, erehdyksiin, oppimiseen. Miten kirjailija käsittää äidinkieltä ja uuden kielen eron? Vaikuttaako kielen vaihtaminen kirjailijan kielelliseen

ilmaisuun, tyyliin, kerronnallisten rakenteiden käyttöön, teemoihin tai aiheisiin? Mitä vieraalla kielellä tehdyn kirjallisen työprosessin aikana oikein tapahtuu?

2. TAUSTAA

2.1. Siirtolaiskirjallisuus ennen ja nyt

Maailmankirjallisuudessa siirtolaisten kirjoittama kirjallisuus muodostaa pienen, mutta merkittävän osan, joka nykyään näyttää kasvavan, jopa varsin nopeasti. Useissa Euroopan maissa siirtolaiskirjallisuus on jo valtavirtakirjallisuutta, ja monista siirtolaiskirjailijoista on tullut keskeisiä kirjailijoita. Jo nyt voidaan perustellusti kysyä, onko enää ”kansallisia kirjallisuuksia” ja onko oikeastaan koskaan ollutkaan. Kirjallisuutta on vain harvoin kirjoitettu tiukasti rajaten yhden kulttuurin ja kielen sisällä. Myös kieltä vaihtaneet kirjailijat ovat yllättävän vanha ilmiö.

Antiikin aikana monet kreikkalaisina tai roomalaisina nykyään tunnetut kirjailijat puhuivat alun perin jotain muuta kieltä äidinkielenään. Kyse oli usein kielenvaihdosta, kun daakialaiset, foinikialaiset, illyrialaiset tai kelttiläiset kirjailijat alkoivat luoda kaunokirjallisuutta aikakauden sivistyksen valtakielillä. Kielenvaihto oli antiikin aikana tosin muutoinkin tavallisempaa kuin nykyään: esimerkiksi roomalaisten valloittama Gallia latinalaistui kokonaan alle vuosisadassa. (Kaimio, Oksanen ja Riikonen 1998.)

Varhaiskeskiajan arabimaailmassa antiikin kulttuuri säilyi ja vaikutti islamilaiseen kirjallisuuteen. Kirjallisen perinteen omaksuminen edellytti kirjailijoilta kreikan ja latinan taitoa. Islamin levitessä yleistynyt sivistyskieli arabia korvasi usein muut paikalliset kielet: keskiaikainen islamilainen kirjallisuus syntyi kieltä vaihtaneiden kirjailijoiden omaksuessa antiikin kirjallisuuden malleja ja ryhyessä kirjoittamaan arabiaksi. Arabikulttuurin välityksellä arabiaksi käännettyinä levisivät myös intialaiset sadut, persialainen runous ja heprealainen kertomusperinne.

Kaunokirjallisen teoksen kirjoituskielellä ja teoksen tekijällä ei ennen uutta aikaa ollut nykyisen kaltaista asemaa. Keskiajalla teoksiin ei välttämättä merkitty niiden tekijää tai tekijöitä oli useita, ja tekstien lainailu, siteeraaminen ja varkaus nykyisessä mielessä ”lähdeettä” mainitsematta olivat melko tavallisia. Käsitteenä ”kirjallinen tekijä” syntyi vasta 1600-luvulla.

Keskiajan Euroopassa latina ja kreikka säilyivät kaunokirjallisuuden kielinä, joita eri kieliä äidinkielenään puhuneet kirjailijat opettelivat käyttämään. Myöhemmin ranska korvasi niiden aseman vallitsevana sivistyskielenä. Esimerkiksi vielä 1700-luvun Venäjällä ei ollut harvinaista, että sivistyneistön lapsi oppi ensin ranskan kuin venäjän, näin kävi esimerkiksi Venäjän kansalliskirjailija Aleksander Puškinin kohdalla. Myös kaunokirjallisuutta luotiin ranskaksi useissa muissakin maissa kuin Ranskassa. Ennen modernia aikaa ja vielä 1900-luvullakin oli lisäksi tavallista, että useat monikielisten imperiumien, kuten Venäjän, Saksan tai Itävallan alueiden vähemmistösyntyiset kirjailijat kirjoittivat kaunokirjallisuutta valtakielellä, venäjäksi tai saksaksi. Kouluttuneisto osasi tavallisesti useita eri kieliä. Käytännössä kaikki vanhojen aikojen kirjailijat lukeutuivat korkeakoulutettuihin, ja myös kaunokirjallisuutta saatettiin kirjoittaa useilla eri kielillä. Esimerkiksi venäläiläisen kirjallisuuden varhainen klassikko Avvakum Petrov oli venäjäksi kirjoittanut mordvalainen. Tšekinjuutalainen Franz Kafka taas nousi maailmanmaineeseen saksankielisenä kirjailijana. (Ekonen & Turoma 2011.)

Ihmiset ovat tietenkin aina liikkuneet paikasta toiseen ja vaihtaneet asuinpaikkaa.. Mitä lähemmäs nykyaikaa tullaan ja mitä enemmän kuljetusteknologia kehittyy, sitä tavallisempi ilmiö siirtolaisuudesta ja nimenomaan globaalista muuttoliikkeestä tulee.

Yksi modernin ajan tunnetuimpia kieltä vaihtaneita kirjailijoita on Joseph Conrad. Hän syntyi puolalaiseen perheeseen nykyisen Ukrainan alueella. Tuolloin seutu kuului Venäjän kolonisoimaan Puolaan. Miehitetystä Puolasta kotoisin oleva Conrad tuli tunnetuksi Britannian kolonialismin kärkevästä kommentaattorina. Muita maailmankuuluja kieltä vaihtaneita kirjailijoita ovat esimerkiksi Vladimir Nabokov ja Samuel Beckett. Bolševikkivallankumouksen tieltä Venäjältä emigroitunut Nabokov alkoi kirjoittaa englanniksi, uuden kotimaan kielellä, nabokovien perhe kun asettui aluksi asumaan Lontooseen. Englanti oli Nabokoville myös yksi lapsuuden kielistä venäjän ohella, sillä perheessä puhuttiin kolmea kieltä. Irlantilainen Beckett muutti Ranskaan ja vaihtoi kirjoituskielen englannista ranskaan. Hän kuvasi irlantilaisen vieraantunutta suhdetta brittiläiseen valtakulttuuriin käyttämällä vierasta kieltä ja kuvaamalla absurdeja tyhjyyden tunteja.

Bulgariassa sefardinjuutalaiseen sukuun syntynyt Nobel-kirjailija Elias Canetti on ehkä huimin esimerkki modernista polyglottikirjailijasta. Canetti puhui äidinkielenään ladinoa, Espanjasta 1500-luvulla karkotettujen juutalaisten jälkeläisten arkaaista espanjaa. Canettin vanhemmat käyttivät kuitenkin keskinäisenä kuhertelukielenään saksaa, sillä olivat tutustuneet toisiinsa Wienissä ja

saksaksi. Canettin isän kuoltua hänen äitinsä alkoi isän muistoksi kasvattaa lapsia saksankielisiksi. Näin saksasta tuli kieli, jolla Canetti kirjoitti valtaosan tuotannostaan. Luultavasti hän olisi yhtä hyvin voinut kirjoittaa ladinoksi, ranskaksi tai englanniksi, sillä perhe asui pitkiä aikoja Ranskassa ja Britanniassa, ja Canetti oppi näiden maiden kielet. Bulgarian kieltä hän ei enää vanhemmalla iällä muistanut kunnolla. (Canetti 1984, 17-18, 40, 55-56, 95-96.)

Kieltä vaihtaneet kirjailijat eivät ole vähentyneet 1900-luvun jälkipuoliskolla – päinvastoin. Siirtomaaimperiumien ja kolonialismin purkautuminen sekä taloudellinen globalisaatio ovat lisänneet maasta toiseen muuttamista valtavasti. Vieraaseen maahan lähdetään työn, toimeentulon tai rakkauden perässä tai pois väkivallan, sorron ja epäoikeudenmukaisuuden keskeltä. Postkolonialistinen kirjallisuudentutkija Edward Said muotoilee asian näin: "Our age - with its modern warfare, imperialism and the quasi-theological ambitions of totalitarian rulers - is the age of the refugee, the displaced person, mass immigration". (Said 1987, 357.)

YK:n Pakolaiskomitean raportti (1997) tuntuu tukevan Saidin väitettä. Pakolaisten vuotuinen määrä maailmassa oli komission perustamisvuonna 1951 noin 1 miljoona ja vuonna 1994 jo 26 miljoonaa, eikä määrä ole laskenut. 1900-luku oli itse asiassa ensimmäinen vuosisata jolloin maasta toiseen matkustamiseen vaadittiin passi, tämäkin kertoo omaa kieltään kansainvälisen liikenteen kasvusta. (Israel 2000, 10.)

Maanpakolaiskirjallisuus on Saidin mukaan aina nähtävä vasten karua ja veristä joukkopakolaisuutta sekä sitä taloudellista ja sosiaalista sortoa, joka sen synnyttää. (Said 1987, 357.) Toteamus on kuitenkin hieman yksipuolinen. Kaikki siirtolaiskirjallisuus ei ole maanpakolaiskirjallisuutta. Itse asiassa vain hyvin pieni osa esimerkiksi Euroopan Unionin alueelle saapuvista maahanmuuttajista on poliittisia tai humanitaarisia pakolaisia. Useimmat siirtolaisista muuttavat toivossa löytää paremmin työtä, taloudellisia elinmahdollisuuksia ja vapaampia oloja. Siirtolaiset eivät usein myöskään ole olleet lähtömaissaan kaikista heikoimmassa asemassa.

Joka tapauksessa 1950-luvulta alkaen kansainvälinen muuttoliike on yhä enemmän muovannut eri maiden kirjallisuuksia (Ahokas & Kähkönen 2003, 7). Postkolonialistisella ajalla esimerkiksi monet entisten siirtomaiden kirjailijat ovat muuttaneet entisiin emämaihin: useimmat heistä ovat joutuneet pohtimaan millä kielellä kirjoittaa ja miten rakentaa identiteettinsä.

Monessa Euroopan maassa on kasvanut jo kokonainen maahanmuuttaja- tai siirtolaiskirjailijoiden sukupolvi, mitä nimitystä halutaankin käyttää. Maahanmuuttajakirjallisuus on yksi tämän päivän keskeisiä ilmiöitä, joka on nostanut esiin vaiettuja asioita, uudistanut kieltä ja herättänyt keskustelua. Maailmanlaajuisesti tunnettuja siirtolaiskirjailijoita ovat nykyään Britanniassa intialaissyntyinen V.S. Naipaul ja pakistanilaissyntyinen Salman Rushdie. Monet uussaksalaisista ja uusranskalaisista kirjailijoista ovat peräisin Pohjois-Afrikasta, lähi-idästä ja Turkista.

Myös Ruotsissa maahanmuuttajakirjallisuudella on pitkät perinteet. Siellä lasketaan olevan 700 maahanmuuttajataustaista kirjailijaa. He ovat perustaneet yhdistyksiä ja kustantamoja 1960-luvulta lähtien. (Kylänpää 2010.) Jo vuonna 1980 ruotsinsuomalainen Antti Jalava (s. 1949) aiheutti keskustelua teoksellaan *Asfalttblomman* (Asfalttikukka), joka kuvaa siirtolaisnuorten identiteettikriisejä ja sopeutumista Ruotsiin. Jalavan romaanissa on otteita ruotsinsuomalaisten puhumasta kielestä, joka sekoittaa ruotsia ja suomea samaan tapaan kuin niin sanotut puolikieliset ihmiset. Monet uusruotsalaiset kirjailijat ovat menestyneet. Kreikkalaissyntyinen Theodor Kallifatides on tärkeä kirjailija. Ruotsinsuomalaisen Susanna Alakosken romaanit ovat herättäneet keskustelua kansankodin yhdestä köyhästä alaluokasta, 1960–1970-luvuilla maahan muuttaneista suomalaisista. Ruotsissa on kohuttu myös ruotsalaistunisialaisen Jonas Hassen Khemirin maahanmuuttajaruotsilla kirjoitetusta romaanista *Ajatussulittaani* (2004) sekä ruotsalaisiranilaisen Marjaneh Bakhtiarin romaaneista *Mistään kotosin* (2007) ja *Toista maata* (2010). Molempien kirjailijoiden teokset kuvaavat muslimitaustaisten nuorten sopeutumista Ruotsiin valtakulttuurin ja vähemmistökulttuurin ristipaineissa.

2.2. Siirtolaiskirjailija Suomessa

Suomessa maahanmuuttajakirjallisuus laajemmassa mielessä on nuori ilmiö, oikeastaan vasta syntymässä. Suomessa on kuitenkin vaikuttanut siirtolaiskirjailijoita jo 1900-luvun alusta alkaen. Esimerkiksi virolaissyntyinen Hella Wuolijoki (os. Murrik, 1886–1954) kirjoitti lähes koko tuotantonsa suomeksi. Vepsäläissyntyinen Raisa Lardot (os. Larjuškin, s. 1938) tuli Suomeen jatkosodan aikana 6-vuotiaana pakolaisena ja nousi esiin 1970-luvulla suomeksi kirjoittamillaan romaaneilla.

Toisin kuin muualla maailmassa, jossa monikielisyys ja monikansallisuus on enemmän normi kuin poikkeus, suomalaiset ovat mieltäneet itsensä kulttuurisesti, kielellisesti ja biologiselta perimältään lähes homogeeniseksi kansaksi (Savolainen 1995, 8). Ennen 1990-luvulla kasvuun lähtenyttä

maahanmuuttoa, Suomea pidettiin melko yksikulttuurisena maana. Arkipäivän keskusteluissa huomioitiin harvoin, että Suomessa on asunut jo vuosisatoja monien kulttuurien edustajia, esimerkiksi saamelaisia, romaneja, tataareja ja venäläisiä (Iskanius 2002, 202). Suomenruotsalaisia lukuunottamatta Suomen vanhat vähemmistöt ovat pieniä ja kielellisesti assimiloituneita (Savolainen 1995, 8).

Monokulttuuriseksi mielletyn Suomen kansallista ja kielellistä "pysähtyneisyyden aikaa" vetristämään 1980-luvun jälkeen ilmestyneillä siirtolaiskirjailijoilla ei ole paljon muuta yhteistä kuin muuttajan tausta ja vieraus suhteessa suomalaiseen valtakulttuuriin. Siirtolaiskirjallisuus on silti otettu Suomessa hyvin vastaan, monet siirtolaiskirjailijoiden teokset ovat olleet arvostelumenestyksiä ja saaneet palkintoja.

Tao Lin on kiinalaissyntyinen suomalainen tulkki ja kirjailija. Hänen esikoisteoksensa *Suomen taivaan alla* (2008) oli Helsingin sanomien esikoiskirjapalkintoehdokkaana vuonna 2008.

Wilson Kipchumba Kirwa (s. 1974) kenialaissyntyinen suomalainen kirjailija ja keskimatkojen juoksija. Hän on kirjoittanut suomeksi satukirjan *Amani-aasi ja sisäinen kauneus* (Pieni Karhu, 2005) ja englanniksi *Amani-aasi ja kuuluisa krokotiili*, (Pieni Karhu 2007, suom. Heikki Saure) sekä yhdessä Heikki Sauren kanssa teoksen *Wilson Kirwa - Juoksijasoturin ihmeellinen elämä* (Otava 2006).

Aleksandra Salmela (s. 1980) on slovakki-syntyinen suomalainen prosaisti. Hän tuli toiseksi Teoksen maahanmuuttajille järjestämässä kirjoituskilpailussa vuonna 2008. Salmelan suomeksi kirjoitettu esikoisromaani *27 eli kuolema tekee taiteilijan* (2010) voitti Helsingin sanomien esikoiskirjailijapalkinnon vuonna 2010.

Venäläissyntyinen suomalainen kirjailija **Zinaida Lindén** (s. 1963) kirjoittaa toisella kotimaisella kielellä ruotsiksi sekä venäjäksi. Lindén on julkaissut useita novellikokoelmia ja kaksi romaania, *I väntan på en jordbävning, 2004* (suom. *Ennen maanjäristystä*, 2005) ja *Takakirves -Tokyo, 2007* (suom. *Kirjeitä Japanista*, 2007). Romaani *Ennen maanjäristystä* voitti vuonna 2005 Runeberg-palkinnon. Lindénin proosassa Neuvostoliiton hajoaminen sekä kotimaan ja kulttuuriympäristön muutos liittyvät juuria ja erilaisia identiteettejä pohtivaan kerrontaan. Lindénin uusin teos, novellikokoelma *Nuorallatanssija* (2010) kuvaa venäläisten maahanmuuttajanaisten ja suomalaismiesten suhteita huumoria ja ironiaa unohtamatta.

Alexis Kouros (s. 1961) on iraninkurdisyntyinen suomalainen kirjailija, toimittaja ja elokuvaohjaaja. Kouros on kirjoittanut suomeksi kaksi lastenromania *Gondwanan lapset* (Lasten keskus 1997) ja *Harmattan, Kulkija ja Unisieppari* (Dream Catcher 1998). *Gondwanan lapset* voitti vuonna 1997 Finlandia Junior-palkinnon.

Umayya Abu-Hanna (s. 1961) on palestiinalaissyntyinen suomalainen toimittaja ja kirjailija, joka on kirjoittanut kolumneja Suomen Kuvalehteen, Helsingin Sanomiin ja Metro-lehteen sekä julkaissut suomeksi kaksi muistelmateosta *Nurinkurin* (WSOY 2003) ja *Sinut* (WSOY 2007).

Roman Schatz (s. 1960) on saksalaissyntyinen suomalainen kirjailija, tv-toimittaja ja ohjaaja. Schatzin teos *Suomesta, rakkaudella* (*Johnny Kniga* 2005) on kaksikielinen humoristinen kokoelma pakinoita suomalaisuudesta. Schatzin esikoisromani *Rakasta minut* (WSOY 2006) kertoo eteläsaksalaisen miehen elämänvaiheista Saksassa ja Suomessa. Kaikkiaan Schatzin nimi löytyy seitsemästä teoksesta.

Arvi Perttu (s. 1961) on venäjänsuomalainen, joka kasvoi kotona Petroskoissa kaksikieliseksi. Suomeen hän muutti 1990-luvun lopulla. Perttu on kirjoittanut suomeksi kaksi romania ja kaksi novellikokoelmaa. Hän on julkaissut tekstejä myös venäjäksi. Perttu pitää nettiblogia ”Maahanmuuttaja ja muita rooleja”, jossa hän käsittelee usein siirtolaisuuteen liittyviä kysymyksiä.

Lisäksi Suomessa vaikuttavat ja suomeksi tai ruotsiksi kirjoittavat englantilaissyntyinen suomalainen kirjailija ja tv-käsikirjoittaja **Neil Hardwick** (s. 1948) sekä virolaissyntyinen suomalainen toimittaja-kirjailija **Jutta Zilliacus** (s. 1925).

Kaikki Suomessa elävät siirtolaiskirjailijat eivät ole vaihtaneet kirjoituskieltään, muuten kuin korkeintaan satunnaisesti yksittäisten lyhyiden tekstien kohdalla. Suomi on joka tapauksessa vaikuttanut monen heistä tuotantoon. Suomessa äidinkielellään kirjoittavia emigranttikirjailijoita ovat muiden muassa marilaissyntyinen Valeri Mikor (Valeri Alikov), uzbekkissyntyinen Hamdan Zakirov, perulaissyntyinen Roxana Crisólogo, iranilaissyntyinen Kiamars Baghani, irakilaisyyntyiset Hassan Blasim ja Yousif Abu-al-Fawz, yhdysvaltalaisyyntyinen Jim Thompson, bosnialaissyntyinen Resad Hašanović ja venäläissyntyinen Tatjana Pertseva.

Tarvitseeko kirjallisuutta ja kirjailijoita sitten luokitella maahanmuuttaja- tai uussuomalaiseksi kirjallisuudeksi? Kyseessä on joka tapauksessa erottava määritelmä, joka lokeroi maahanmuuttajakirjallisuuden joksikin muuksi kuin niin sanottu kansallinen kirjallisuus, vaikka se olisi kansallisella kielellä, kuten suomeksi kirjoitettu. Siirtolaisuuden kokemukset ovat tavallinen aihe niin sanotussa maahanmuuttajakirjallisuudessa, mutta se ei tarkoita, että kaikki uussuomalaiset kirjailijat käsittelisivät aihetta. Esimerkiksi Aleksandra Salmela ei koe olevansa maahanmuuttaja, eikä maahanmuutto ole hänelle mikään teema. Hän on sanonut vain halunneensa kokeilla pystyykö kirjoittamaan romaanin ”ei-omalla kielellä”. (Kylänpää 2010.)

3. KIELTEN VÄLISSÄ, KIELILLÄ PUHUEN

3.1. Uuteen kieli- ja kulttuuriympäristöön

Kieli on pitkän ja vaivalloisen oppimisprosessin tulos. Harva meistä muistaa millaista kielen opetteleminen lapsuudessa oli, se tapahtui ikään kuin luonnostaan. Uuden kielen opetteleminen on osittain verrattavissa kielen oppimiseen lapsuudessa. (Hansegård, 1979, 11.)

Uuteen maahan muuttaessaan siirtolaiset joutuvat vieraaseen kieliympäristöön. Heidän täytyy uuden kielen lisäksi oppia uusia kulttuurisia tapoja. Samalla he vertaavat uutta vanhaan, tuttuun ja turvalliseen, ja rakentavat identiteettiään vuorovaikutuksessa ympäröivään yhteisöön. Itsereflektoinnin ja henkilökohtaisten valintojen ohella pohditaan muiden käsityksiä itsestä. (Iskanus, Sanna 2002, 200.)

Uuteen kulttuuri- ja kieliympäristöön sopeutuminen on aikaa vievä tapahtuma. Maahanmuuttaja oppii uudessa maassa uuden kielen, jonka rinnalla vanha äidinkieli jää kulkemaan. Muuttajasta tulee enemmän tai vähemmän kaksikielinen. Millaista uuden kielen oppiminen vieraassa maassa sitten on kirjoittavalle ihmiselle? Palataan tähän kysymykseen hetken päästä. Tarkastellaan aluksi hieman kielten eroja ja yhtäläisyyksiä, äidinkielen merkitystä sekä kaksikieliseksi kasvamista.

3.2. Miten kielet eroavat toisistaan?

Kaksi- ja monikielisyttä tutkineen Nils Erik Hansegårdin mukaan eri kielet erottelevat ja ryhmittelevät todellisuutta eri tavoin. Maailman kielten välinen peruseroavaisuus on siinä, että kussakin kielessä on käsitteitä, jotka eroavat muiden kielten käsitteistä sekä sisällöltään, että laajuudeltaan. Missään kielessä ei ole nimiä maailmankaikkeuden kaikille ilmiöille. (Hansegård, 1979, 62.) Ruotsinsuomalaisen vähemmistöjä ja kaksikielisyttä tutkineen Tove Skutnabb-Kankaan mukaan olemme kehittäneet sanoja asioille, joista meillä on tarve puhua. Eri kielet kuvaavat eri tarkkuudella kutakin todellisuuden osa-aluetta. (Skutnabb-Kangas 1988, 17.) Todellisuuden ilmiöitä jaotellaan ja kielellistetään eri kielissä eri tavoin. Usein esimerkiksi värien rajat kulkevat eri kielissä eri kohdassa, samoin on vuorokauden ja ajan käsittämisen kanssa. (Hansegård, 1979, 63.)

Kaiken kielellisen toiminnan lähtökohtana on aistihavainto. Ihmisen aistit ovat synnynnäisiä ja universaalisti samanlaisia, ne eivät ole kulttuuria. Kulttuuri alkaa siitä, kun havainto erotetaan omaksi käsitteekseen ja sille annetaan nimi. Tästä lähtee kielten eroaminen toisistaan. Jokaisessa kielessä on pyritty mielekkyyteen käsitteiden nimeämisessä. (Idström 209, 65.) Esimerkiksi joskus se mikä yhdellä kielellä käsitetään kokonaisuudeksi, käsitetään toisessa kielessä usean eri käsitteen avulla. Eri kielissä sanaluokkia on eri määrä. Joissakin kielissä verbejä voi olla paljon ja adjektiiveja vähän tai toisinpäin. Monesti jo yksittäiset käsitteet eroavat kahdessa eri kielessä toisistaan, koska ne sisältävät määritteinä ympäristön tai asiayhteyden erilaisia ominaisuuksia. Eri kielillä on erilainen historiallinen, poliittinen, sosiaalinen ja kulttuurinen tausta. Vaikkapa saamen kielissä on runsaasti lumen erilaisia olomuotoja tarkoittavia sanoja, ja swahilin kielessä luonnollisesti ei tällaisia ole. (Hansegård, 1979, 65.)

Sanan merkityksen suhde kohteeseen on arbitraarinen eli mielivaltainen. Esimerkiksi sana ”puu” epäilemättä viittaa ympäristöön, mutta sanan merkitys ei ole puu, jota voisi koskettaa. (Hansegård 1979, 19.) Sanojen merkitys on tällä tavoin pitkälti sopimuksenvarainen. Toisin sanoen ilmaisussa ei ole mitään sellaista, joka ennalta määräisi sille tietyn sisällön. Poikkeuksena säännöstä on onomapoettisuus eli äännemaalailu.

Konkreettinen esimerkki kielten eroista ovat niistä löytyvät erilaiset metaforat samoille asioille, joita Anna Idström on tutkinut. Jokaisessa kielessä on paljon vakiintuneita, konventiaalisia metaforia, joita kielenkäyttäjät eivät aina edes huomaa, mutta jotka kertovat paljon kielen taustalla olevasta kulttuurista. Alun perin metaforat ovat syntyneet viittauksina konkreettisiin asioihin, luonnonoloihin, elinkeinoihin, sosiaaliseen kanssakäymiseen, materiaaliseen kulttuuriin ja

sukupuoliin liittyviin käsityksiin. Metaforat voivat viitata myös kulttuurisidonnaiseen kirjallisuuteen, esimerkiksi Raamattuun tai Tao-te-chingiin. (Idström 2009, 51-69.)

Oppimamme kieli määrää sen mitä on tärkeää nähdä – sille löytyy kielessä sanoja – vähemmän tärkeille asioille sanoja taas ei löydy, Skutnabb-Kangas painottaa. Kieli määrää mikä on tarpeellista ja mikä tarpeetonta, mikä huomionarvoista, mikä merkityksetöntä, mikä hyvää ja mikä pahaa. Sen lisäksi että kieli vaikuttaa siihen mitä näemme, se määrää miten katsomme sitä. (Skutnabb-Kangas 1988, 16.) Kuten aiemmin mainitussa tapauksessa saamelaiskielten ja swahilin erosta, tietyn kielen synnyttämät mielikuvat liittyvät tavallisesti kulttuuritaustaan, jossa kieli on syntynyt (Skutnabb-Kangas 1988, 22–23).

Kieli ei ole vain informaation välittämisen neutraali työkalu, vaan myös kulttuurin tuote, tietovarasto, sukupolvien mittaan jäsentynyt tapa hahmottaa maailmaa. Edward Sapirin ja Benjamin Lee Worfín hypoteesin mukaan maailma ei näyttäydy ihmiselle objektiivisena todellisuutena. Se heijastuu kielen peilin kautta, ja kukin peili on tällaisena peilinä omanlaisensa. Todellisuus on pitkälti kielen rakentamaa. (Leino 1989, 29.) Sapirin ja Whorfín hypoteesista seuraa, että jokainen kieli sisältää tietyn maailmankatsomuksen, jonka se on iskostanut tuota kieltä puhuvaan kulttuuriin (Leino 1989, 31.) Kieli ei tietenkään määrää ajatuksia, mutta sen vaikutus on sen verran vahvaa, että voidaan puhua kielen ohjaavan ajatustemme suuntaa (Leino 1989, 32).

Päinvastoin jokaista kieltä myös muokkaa kulttuuri, jossa se on kehittynyt ja jossa sitä käytetään. Lisäksi kieli kertoo puhujiensa kulttuurista eli tavasta jolla me jäsenämme inhimillisen kokemuksen. Kieli on se osuus kulttuurista, jolla tämä kokemus ilmaistaan. Kielten välillä on eroja myös siinä, millaisen merkityksen ilmaiseminen on sujuvaa ja todennäköistä. (Idström ja Sosa 2009, 7.) Esimerkiksi sanojen merkityskentät ovat erilaisia eri kielissä. Suomalainen harvoin sanoo rakastavansa koulua, vaikka pitäisikin siitä; amerikkalaisen suuhun taas *to love* – verbi sopii (Vanhatalo 2009, 36.) Kielten kulttuuritaustan merkityksen puolesta todistaa myös niin sanottujen keinotekoisien universaalikielten, kuten esperanto tai volapyk, toistaiseksi vaatimaton menestys elävinä kansainvälisinä kielinä.

Oppiessamme kielen opimme siis myös asenteita, katsomuksia, arvoarvostelmia. Kieli muovaa ajattelua. Hansegårdin termin jokainen kieli on ”välimaailma” ihmisen ja todellisuuden välissä. Kieli on erityinen tapa tajuta maailmaa, ajatella, tuntea ja tahtoa. (Hansegård, 1979 68,69.) Jokaisella kielellä on erityinen rakenteensa ja ominaislaatunsa, Hansegård painottaa. Hän ei

kuitenkaan kiellä sitä, ettei kielijärjestelmillä olisi erojen lisäksi myös yhtäläisyyksiä (Hansegård, 1979, 14.) Kahden kielen käsitteistö ei ikinä ole täysin erilainen, muutenhan kielenkääntäminen olisi mahdotonta (Hansegård, 1979, 63).

3.3. Äidinkielestä

Mitä tarkoitetaan kun puhutaan äidinkielestä? Mitä äidinkieli merkitsee yksilön kielellisen ja psykologisen kehityksen kannalta? Onko äidinkieli ehdoton pohja vai onko äidinkieltä mahdollista vaihtaa elämän aikana? Äidinkieli voidaan määritellä lukuisilla eri tavoilla ja eri näkökulmista.

Äidinkielellä voidaan Skutnabb-Kankaan mukaan tarkoittaa useita eri asioita. Äidinkieleksi voidaan nimittää ensiksi opittua kieltä, parhaiten osattua kieltä, eniten käytettyä kieltä tai kieltä, johon puhuja identifioi itsensä. Ainoastaan määritelmä ensimmäisenä kielenä oppimisen kriteeristä estää mahdollisuuden, että äidinkieli voisi vaihtua elämän aikana. (Skutnabb-Kangas 1981), 25–26).

Kirjailija Ulla-Lena Lundberg kuvaa äidinkieltä seuraavasti:

Suunnilleen kolmivuotiaana tajuaa, että maailmassa on muitakin kieliä, joita ei ymmärrä. Mutta silloin on jo päässyt vankalle maaperälle ja käsittää, että kaikki kielet ovat universaalien kielen variantteja, sen kielen jolla ihminen on kosketuksissa ympäristönsä kanssa ja hahmottaa sen. Äidinkieli on se kieli jota kaikki puhuvat. (Lundberg 2000, 253)

Lundbergin määritelmässä korostuu äidinkielen ensisijaisuus (se on ”vankka maaperä”), mutta toisaalta käsitys kielten vaihdettavuudesta (eri kielet ovat ”universaalien kielen variantteja”) samoin kuin se, että luonnolliseksi mielletty äidinkieli opitaan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Moni muu Ritva Haavikon *Miten kirjani ovat syntyneet 4* -teoksessa esiintyvä kirjailija painottaa enemmän ”äidinkielen pyhyttä” kuin suomenruotsalainen ja kaksikielinen Lundberg. Melko vakiintuneen ja hieman romanttiseltakin tuntuvan käsityksen mukaan äidinkieli on kirjailijalle ainutlaatuinen ja korvaamaton työkalu, jota ei voi vaihtaa toiseen kieleen. Tutkimustulokset kielenoppimisesta yhtäältä vahvistavat ja toisaalta kumoavat tätä käsitystä.

Jos äidinkieli opitaan lapsena, se opitaan ilman kielellistä vertailukohdetta, suurelta osin tiedostamattomasti ja vertaamalla aistimuksia ja sanoja toisiinsa. Äidinkieltä oppiessaan ihminen

siirtyy kielettömyydestä kieleen. Tämä on askel, jota ei voi koskaan toistaa kun opettelee uusia kieliä. Koska aistimukset ja ilmiöt saavat nimensä ensimmäistä kertaa, niihin liittyvä tunnelataus on aivan omaa luokkaansa. (Skutnabb-Kangas 1988, 38.)

Äidinkieli on kieli johon yksilö useimmiten samaistaa itsensä. Skutnabbin mukaan äidinkieli on tunnekieli ja minuuden tyysija. Hänen haastattelemansa kaksikieliset sanovat, ettei toinen kieli mene yhtä syvälle, ei vaikuta yhtä vahvasti, eikä tule yhtä lähelle kuin äidinkieli. Tämä johtuu mahdollisesti siitä, että toista kieltä opittaessa maailma on jo tuttu, eivätkä elämykset ja niihin liittyvät sanat enää saa niin voimakasta tunnelatausta uudella kielellä kuin äidinkieltä opittaessa. (Skutnabb-Kangas 1988, 42, 49.)

Ihmisen tietoisuus ja äidinkieli kehittyvät samanaikaisesti vaikuttaen toinen toisensa kehittymiseen. Yhdessä ne rakentavat ihmisen persoonallisuuden, hänen tapansa, käsityksensä itsestä ja ympäröivästä maailmasta. (Hansegård, 1979, 92.)

Ihmisellä on myös valtavasti intuitiivista tietoa äidinkiellensä sanojen merkityksestä. Vaikka osaisi aikuisena vierasta kieltä hyvin, intuitiivinen ymmärrys vieraan kielen sanojen luonteesta saattaa silti ontua. Vieraalla kielellä voi usein esimerkiksi kirotta karkeasti ilman, että se tuntuu kovinkaan pahalta. (Vanhatalo 2009, 35)

3.4. Henkilökohtaiset merkitykset ja eri kielimuodot kirjailijantyössä

Uutta luova kirjoitustyö on kielellistä toimintaa, joka perustuu kirjailijan tekemiin aistihavaintoihin. Kirjailijantyöhön kuuluu pyrkimys rakentaa todellisuus uudelleen havaintoihin pohjaavan kielen avulla. Aistiminen taas pohjaa lapsuusmuistoihin ja siihen kieleen, jonka on lapsena oppinut. Moniaistinen havaintojen tekeminen on kielen perusta. Toisin sanoen äidinkieli suuntaa havaitsemista. (Haapaniemi & Kuusela 1989, 16–17.)

Jokaisella ihmisellä on yksilöllinen tapa käyttää kieltä eli idiolekti, joka sisältää henkilökohtaisia merkityksiä (Hansegård, 1979, 18). Kuten luvussa 3.3. selvisi, äidinkielen oppimiseen varhaislapsuudessa liittyy vahvoja tunteita, haluja ja tahdon ilmauksia. Tällöin syntyy runsaasti henkilökohtaisia merkityksiä. Hansegårdin mukaan yksilölliset merkitykset syntyvät lapsuuden ja varhaisnuoruuden aikana. Ei ole kahta ihmistä, joiden kokemukset olisivat täysin samanlaisia, vaikka kieli, johon sosiaalistumme, on kaikille sen puhujille yhteinen. (Hansegård, 1979, 37.)

Kirjailijan työssä henkilökohtaiset merkitykset ovat tärkeitä. Kieli on merkitysten kantaja, ja siten kielellä on keskeinen merkitys myös maailmankuvan muotoutumisessa. (Haapaniemi & Kuusela 1989, 6.)

Hansegårdin mukaan kirjailijoilla on epätavallisen runsaasti yksilöllisiä merkityksiä. Heillä on lisäksi kyky siirtää näitä yksityisiä elämyksiä objektiiviselle kielelle. (Hansegård, 1979, 36.). Usea suomalainen kirjailija on korostanut lapsuusmuistojen merkitystä kirjailijantyölle. Ritva Haavikko panee merkille, että sekä Ulla-Lena Lundberg että Agneta Ara siteeraavat espanjalaiskirjailija Eduardo Mendozaa puhuessaan omasta kirjailijantiestään: ”lapsuus on kirjailijan isänmaa”. Myös kirjailija Leena Lander painottaa lapsuuden merkitystä: ”Väitän, että lapsuuden luonne on ratkaiseva kun pyritään läpäisemään monivaiheista sisäänpääsytutkintoa kirjailijan ammattiin” (Lander 2000, 221).

Kirjailijalle on tärkeää hallita työssään erilaiset tavat käyttää kieltä. Mihail Bahtinin mukaan kieli on täynnä ristiriitaisuuksia. Luonnollinen kieli (suomi, venäjä, englanti, korea tms.) sisältää lukuisia rinnakkaisia kieliä, jotka sekoittuvat monella tapaa. Bahtin mainitsee tällaisista kielen sisäisistä kielimuodoista muun muassa lapsipolven kielen, pikkuvirkamiehen kielen, eepin runoelman kielen ja varhaisymbolistisen kielen. Jokainen näistä kielistä edustaa omanlaistaan maailman sanallisen tulkinnan muotoa. (Bahtin 1979, 111.)

Bahtin määrittelee kirjakielen olevan, ei vain kieli muiden joukossa, vaan kielten dialogi (Bahtin 1979, 114). Kieli itsessään on siis monimuotoinen. Myös suomen kielelle on tyypillistä erilaisten puhuttujen ja kirjoitettujen kielimuotojen kirjo, Bahtinin termein heteroglossia. Yhtä homogeenista kielellisen identiteetin rakennusainesta ei siis ole, vaan identiteetti rakentuu dialogisesti.

Taitavan kirjailijan tulee osata kirjakielen lisäksi jäljitellä erilaisia kielimuotoja ja sosiaalisten ryhmien kieltä, jotta hän voisi välittää lukijalle illuusion todellisessa yhteiskunnassa vaikuttavien kielten moninaisuudesta.

3.5. Sisälle uuteen kieleen

Jos ensiksi opitun kielen eli äidinkielen merkitys kirjailijantyössä on näin valtava, kuten edellä kuvattiin, miten on lainkaan mahdollista oppia vierasta kieltä niin hyvin, että kykenee kirjoittamaan sillä aistihavaintoihin pohjaavaa kaunokirjallisuutta?

Hansegård muistuttaa, että jopa yhden ja saman kielijärjestelmän sisällä on useita eri maantieteellisiä ja sosiaalisia murteita (Hansegård, 1979, 21). Tämä merkitsee sitä, että yhden ja saman kielen puhujatkin rakentavat todellisuutta eri tavoin riippuen esimerkiksi siitä minkä yhteiskunnallisen ryhmän kielenkäyttöön he ovat sosiaalistuneet. Yhdessä ja samassa kielessäkin on eri näkökulmia samoihin asioihin (Skutnabb-Kangas 1988, 22–23). Ja silti kyseisen kielen puhujat ymmärtävät toisiaan, ainakin suurin piirtein. Vaikka kieli ohjaa todellisuuden tarkastelussa, se ei pakota tiettyyn suuntaan (Skutnabb-Kangas 1988, 25).

Ihmisen kielikyky muuttuu ja kehittyy koko elämän ajan. Äidinkielen puhujakaan ei tunne kielen kaikkia sanoja, itse asiassa suuri osa kielen sanoista on tuntemattomia. (Hansegård, 1979, 36–37.)

Kielitiede on myös osoittanut, että minkä tahansa kielen keskeinen sanavarasto sisältää hämmästyttävän harvoja sanoja: pieni määrä sanoja oikein valittuna kattaa suurimman osan mistä tahansa tekstistä millä kielellä hyvänsä (Hansegård, 1979, 23).

Uuden kielen oppiminen on monimutkainen prosessi, jossa on useita eri vaiheita. Vieraan kielen oppiminen eroaa äidinkielen oppimisesta monella tapaa. Uutta kieltä opiskeltaessa ihmiselle on jo muodostunut tietoisuus, ja hän osaa käyttää ainakin yhtä kieltä. Uuden kielen sanoja opitaan kääntämällä kielestä toiseen, tavallisesti vieraasta kielestä äidinkieleen ja toisinpäin. Skutnabb-Kankaan mukaan näin kääntyvät pääasiassa denotatiiviset merkitykset, jotka ovat kaikille luonnollisen kielen puhujille yhteisiä. Konnotatiivisia ja tunnesidonnaisia merkityksiä on hankalampi kääntää, sillä konnotaatioille kullakin luonnollisen kielen puhujaryhmällä on omat merkityksensä. (Skutnabb-Kangas 1981, 49-50.)

Äidinkieli opitaan Skutnabb-kankaan mukaan vertaamalla aistimuksia ja niihin viittaavia sanoja. Kun abstrahoisprosessi on jo lapsuudessa tehty, toista kieltä oppiessaan ihminen voi alkaa suoraan opettelemaan denotaatioita. Tärkeimpänä äidinkielen ja vieraan kielen oppimisen erona Skutnabb-Kangas pitää sitä, ettei sanoja uutta kieltä opittaessa enää oteta vastaan yhtä tunnepitoisina ja itsestään selvinä kuin äidinkieltä opitellessa. (Skutnabb-Kangas 1981, 49–55.)

Myös Hansegård painottaa, että lapsen oppiessa äidinkieltä, hän oppii ensin tunne- ja tahtofunktion ja viimeksi ajatusfunktion. Opittaessa uutta kieltä, oppiminen tapahtuu päinvastaisessa järjestyksessä: ensin opitaan älyllinen funktio. (Hansegård 1979, 92.)

Toista kieltä kohtaan muodostuva tunneside ei tavallisesti ole niin väkevä kuin äidinkieltä kohtaan tunnettu. Esimerkiksi afasiatiloissa, sairaana, humalassa tai väsyneenä kaksikielisen henkilön äidinkieli säilyy yleensä vahvempana, vaikka toisen kielen taito kompuroisi. Kaksikielisillä yksilölliset merkitykset liittyvät enemmän äidinkielen kuin myöhemmin opitun kielen symboleihin. Toisaalla Hansegård silti toteaa kokemuksen osoittaneen, että on mahdollista oppia myöhemmin opittu kieli monessa suhteessa yhtä hyvin, jopa paremmin kuin äidinkieli. (Hansegård, 1979, 77–78, 85, 87, 89, 91.)

Suhde vieraaseen kieleen on siis usein älyllisempi kuin äidinkieleen. Ja siksi toisen kielen suhteen pystyy usein kriittisempi kuin ensimmäisen kielen kanssa (Skuttnabb-Kangas 1988, 69).

Vieraan kielen oppiminen tapahtuu luonnollisesti eri ihmisillä eri tahtiin. Vieraan kielijärjestelmän lisäksi kielenoppija oppii hahmottamaan uuden kielen vieraan kulttuurin osana ja ilmaisimena sekä tämän kulttuurin edustajat vieraina henkilöinä. (Buchholz 1996, 52).

Uuden kielen oppiminen laajentaa näin psyykkistä näkökenttää, kun ihminen pystyy halutessaan vertailemaan kahden eri kielen ja kulttuurin maailmankuvia. Kaksikielisellä henkilöllä ei ole kahta täydellistä kielijärjestelmää rinnakkain, mutta hänellä on enemmän kuin yksi. (Hansegård, 1979, 73.)

3.6. Kasvaminen kaksikielisyyteen

On tärkeää ymmärtää, että kaksikieliseksi kasvaminen on aivan eri asia kuin vieraiden kielten opiskelu. Kaksikielisyys on elämistä kahden kielen leikkauspisteessä, josta on näköala ja yhteys molempiin kieliin ja niiden taustalla oleviin kulttuureihin (Norman 1996, 174).

Saamelainen runoilija ja muusikko Nils-Aslak Valkeapää on todennut kaksikielisyydestä:

/--/ vain yhtä kieltä taitava henkilö ajattelee vieraan kielen olevan sitä, että sana korvataan toisella, hänelle vieraalla sanalla. Hän ei todennäköisesti tule ajatelleeksi, että koko ajattelutapa voi olla erilainen, että asiat voidaan nähdä toisellakin tavalla. (Valkeapää 1981, 91.)

Toisin sanoen Valkeapää tarkoittaa, että vierasta kieltä käyttävän tulee sanojen sanakirjamerkityksen lisäksi tuntea sanoihin ja ilmauksiin liittyvät kulttuuriset konnotaatiot.

Teoksessaan *Vähemmistö, kieli ja rasismi* Tove Skutnabb-Kangas kuvaa kaksikielisyyttä usealla eri tavalla riippuen siitä missä olosuhteissa äidinkieli ja vieras kieli opitaan. Luonnostaan kaksikieliset kypsyvät kaksikielisiksi perheen ja kasvuympäristön vaikutuksesta ilman systemaattista opetusta. He kasvavat alusta asti tiedostamaan eri kielisiin liittyvät maailmankuvien erot. Tämän tietoisuuden voi kuitenkin saavuttaa myöhemmälläkin iällä. Iso osa ulkomaille muuttaneista kirjailijoista kuuluu kulttuurikaksikielisten eli eliittikaksikielisten ryhmään, vaikka eivät suinkaan kaikki. Heille kaksikielisyys on enemmän tai vähemmän valittua. On kyse vapaaehtoisesta kaksikielisyydestä, kun ihmisellä ei ole ulkoista eikä sisäistä pakkoa tulla kaksikieliseksi. Kulttuurikaksikieliseksi voi kutsua ihmisiä, jotka matkustavat, työskentelevät tai opiskelevat ulkomailla, oppivat vieraita kieliä kansainvälisissä ystävyyssuhteissa tai muutettuaan vapaaehtoisesti toiseen maahan. (Skutnabb-Kangas 1988, 69, 78–83, 97, 99.)

Ei ole mikään helppo tehtävä kehittyä henkilöksi, joka hallitsee kaksi kieltä ja kulttuuria. Kaksikielisiä perheitä tutkinut ruotsinamerikkalainen Lenore Arnberg kirjoittaa, etteivät kaikki siirtolaiset sopeudu koskaan, vaan eristäytyvät. Tällöin siirtolaisella ei ole kunnollista yhteyttä tulomaan kulttuuriin tai kieleen, vaikka hän onkin sen verran sopeutunut, että tulee jotenkin toimeen. Eristäytyneet siirtolaiset pysyttelevät vain omaan kulttuuripiiriin kuuluvien tai ylipäänsä maahanmuuttajien ryhmässä. Siirtolaiset voivat myös ylisopeutua. Tässä tapauksessa yksilö koettaa omaksua enemmistön arvot ja unohtaa oman taustansa. Kumpikaan edellisistä ei edusta todellista kaksikielisyyttä ja -kulttuurisuutta. Myönteisin tapa lähestyä kaksikielisyyttä on Arnbergin mukaan integraatio, jossa siirtolainen säilyttää yhteyden sekä lähtömaan, että uuden maan kielisiin ja kulttuureihin. Hän sopeutuu mutta omilla ehdoillaan. (Arnberg 1989, 13–14.)

Hyvä, funktionaalinen kaksikielisyys saavutetaan eräänlaisen kielikylyn avulla elämällä ja osallistumalla uuden maan yhteiskuntaan eri tasoilla samalla säilyttäen yhteydet omaan äidinkieleen (Norman 1996, 176). Kaksikielisyteen kasvaminen edellyttävät tietoista asennoitumista ja tietoista työtä kummankin kielen hyväksi (Norman 1996, 180). Arnberg huomauttaa, että integroitumisessakin on omat ongelmansa kuten se, ettei henkilö tunne kuuluvansa kumpaankaan ryhmään, vaan pitää itseään laitahenkilönä. Hän kärsii niin sanotusti anomiaasta. Anomia on tunne olemisesta ympäristöstä erillään ja eksyksissä. Kaksikielinen ja -kulttuurinen henkilö voi tuntea molempien ryhmien häneen kohdistuvat odotukset ahdistavina. (Arnberg 1989, 14.) Pahimmillaan

anomian voi johtaa siihen, että siirtolainen syrjäytyy (marginalisoituu) sekä lähtö-, että tulomaansa kulttuureista, ei tunne kuuluvansa kumpaankaan ryhmään ja putoaa ikään kuin kulttuurien väliin (Iskanus 1999, 44).

Kahteen etniseen leiriin kuulumisen ei silti ole välttämättä vain kielteinen kokemus. Arnbergin haastatteluaineisto osoittaa, että monet siirtolaiset voivat kokea muukalaisuuden myös etuna, joka johtaa suurempaan itsenäisyyteen, kansainvälisempään ajattelu- ja elämäntapaan ja henkilökohtaiseen kasvuun. (Arnberg 1989, 15.)

3.7. Kirjailija vaihtaa työskentelykieltä

Kun kirjailija turvautuu kieleen, joka ei ole hänen äidinkieltään, hän tekee sen joko pakosta, kuten Conrad, palavasta kunnianhimesta, kuten Nabokov, tai saavuttaakseen suuremman vieraantuneisuuden, kuten Beckett, kirjoittaa Nobel-kirjailija Joseph Brodsky esseessään. Seuraavaksi Brodsky kumoaa väittämänsä todetessaan, ettei itse sopinut mihinkään määritelmistä alkaessaan kirjoittaa maanpaossa englanniksi. (Brodsky 1988, 129.)

Vieraskielisessä kieliympäristössä kirjailijalla on usein tarve ja motivaatio kehittää kielellistä kompetenssiaan. Kaikki eivät tietenkään halua kirjoittaa vieraalla kielellä, se ei vain tunnu luontevalta, tai he eivät yrityksistä huolimatta opi vierasta kieltä riittävän hyvin. Kun kirjailija pyrkii vaihtamaan kirjoituskieltään, hänen on ratkaistava lisäksi suhteensa uuden kotimaan kirjalliseen kulttuuriin, muotoihin ja esikuviin. Yksinkertaistaen: pyrkiikö siirtolaiskirjailija sulautumaan uuden maan valtakulttuuriin vai kykeneekö hän kehittämään lähtökulttuurinsa kirjallisia traditioita ja hyödyntämään niitä omassa ilmaisussaan? ((Savolainen 1995, 11).

Kielentutkijoilla on monenlaisia näkemyksiä siitä kuinka montaa kieltä ihminen voi oppia käyttämään sujuvasti. Vildomecin mukaan on hankalaa määritellä mihin viitataan, kun puhutaan kielen osaamisesta. Kukaan ei taida täydellisesti edes äidinkieltään. (Vildomec 1963, 55.) Kirjoittamaan oppiminen on myös aikuiselle helpompaa kuin oikean ääntämyksen oppiminen (Skuttnabb-Kangas 1981, 93). On tavallista, että vieraalla kielellä kirjoittaneet kirjailijat ovat kehittäneet myös äidinkielen taitoaan (Hansgård, 1979, 91).

Kielten ja kulttuurien välisiä raja-aitoja ei voi poistaa, mutta niitä ei tule myöskään liioitella. Kielet ja kulttuurit eivät ole *puhtaita*. Yksikään kulttuuri ei elä tyhjiössä. Kielten tapaan ovat kaikki

kulttuurit aina täynnä "käännöksiä" muista kulttuureista. (Koskinen 1994, 83.) Ensiksi opitun kielen ehdotonta asemaa vastaan sotii esimerkiksi Lenore Arnebergin tutkimustulos, jonka mukaan lapset pystyvät vaihtamaan äidinkieltä melko helposti toiseen maahan muuttaessaan (Arneberg 1989, 77). Vertailun vuoksi Natali Baschmakoff arvelee, että kielen osuutta erilaisuuden kokemuksessa on ehkä yliarvioitu, sillä esimerkiksi Suomen autonomian ajan sivistyneistön keskusteluissa kielierot hämärtyivät ja yhdistäväksi tekijäksi nousivat yhteiset kokemukset, tavat ja normistot. (Baschmakoff 1991, 119)

Kirjailija Frederik Jameson muotoilee kiinnostavasti:

Opetetulla kielellä kirjoittava on pakostakin jonkinlainen tyyliniekka. Itseään tiedostamatonta kieltä, ongelmattomia sanoja ei hänelle ole. Vaistonvarainen suhde kirjalliseen ilmaisuun on ainiaaksi mennyttä, ja hän tuntee käyttämässään kielessä jopa fyysistä vastusta ja tihentyneisyyttä. Hänen lauseensa, jotka koostuvat sieltä täältä haalituista kielen suikaleista, kielikuvista, puhekielen ja kirjakielen ilmauksista, jotka kaikki on uutterasti liimattu yhteen ja näin aikaansaatu eheän ja jatkuvan esityksen illuusio. Lainakieltä käyttävän kirjailijan tilanne onkin pohjimmiltaan modernin kirjailijan tilanteen kuva, sillä sanoista on tullut hänelle objekteja. (Jameson 1994, 64–65.)

Noora Okkosen mukaan eläminen vieraassa kieliympäristössä aktivoi **kin** ihmisen kielellisen tietoisuuden. Vieraaseen kieleen tutustuva henkilö oppii tulkitsemaan asioita uudesta näkökulmasta ja saavuttaa näin kenties monisärmäisemmän maailmankuvan. Esineet ja olennot menettävät vieraskielisessä ympäristössä entiset nimensä ja sen myötä identiteettinsä. Tämä on saanut monen kirjailijan pohtimaan merkitysten arbitraarisuutta eli mielivaltaisuutta. Maahanmuuttajan on ehkä määriteltävä uudelleen käsityksensä kielestä, maailmasta ja itsestä. (Okkonen 2005, 25.)

Okkonen kiinnittää huomion siihen, että äidinkielen oppiessamme olemme sosiaalistuneet kulttuuriin, jossa tietyillä auktoriteeteilla on kyseenalaistamaton asema. Vieraaseen ympäristöön siirtyminen voi Okkosen mukaan auttaa kirjailijaa tunnistamaan omia auktoriteettejaan ja murtamaan niiden asemaa teksteissään. Okkonen muistuttaa, että tämä tulee lähelle Bahtinin käsitystä kirjallisuuden tarkoituksesta: heikentää autoritäärisen kielen valtaa ja herättää ihmisen tietoisuus kielen elävyydestä ja sisäisestä ristiriitaisuudesta. Kirjailija siis uusintaa kieltä

kuvaamalla taiteen kielellä sellaisia kokemuksia, joita virallinen ja valmis kieli ei ole pystynyt tyydyttävästi ilmaisemaan. (sama 2005, 25.)

Keskimääräisessä romaanissa käytetään noin 3000 eri sanaa. Riittää siis periaatteessa varsin hyvin, että siirtolaiskirjailija hallitsee kielen keskeisen sanavaraston, jotta hän pystyy kirjoittamaan kaunokirjallisuutta vieraalla kielellä. Mutta onko tämä kuitenkaan niin yksinkertaista?

Työskentelykielen vaihtaminen voi johtaa kirjailijan myös epäonnistumisen kokemuksiin. Okkosen (sama 2005, 25.) mukaan hankalaksi voi muodostua esimerkiksi vieraan kielen soinnin tai vieraan kulttuurin ajatusmaailman tavoittaminen. Alussa vieraan kielen sanoilla on myös vähemmän henkilökohtaisia merkityksiä kirjailijalle kuin äidinkielen sanoilla.

Vieraalla kielellä kirjoittava voi myös lopun elämänsä puhua ja kirjoittaa oppimaansa kieltä yleisistä normeista poikkeavalla tavalla. Riippuu kirjallisen kulttuurin rajoista kuinka paljon siinä hyväksytään kirjakielestä poikkeavien muotojen käyttöä kaunokirjallisuudessa. Entä kun kielelliset normipoikkeavat ovat lisäksi erilaisia kuin äidinkielisten kirjailijoiden hyödyntämät poikkeamat, kuten murteellisuudet ja slangit?

Hyväksytäänkö sellaista ilmaisua, jossa siirtolaiskirjailija kirjoittaa ”väärin”, epätäydellisesti, mutta silti hyvin ymmärrettävästi? Vai oikooko kustannustoimittajan punakynä väistämättä siirtolaiskirjailijan kielelliset mielivaltaisuudet? Entä onko järkevää edes koettaa hyväksyä ”vääriä” ilmaisuja ja ”väärinkirjoittamista” vai onko tärkeintä yrittää säilyttää kieli sovitujen ja standardisoitujen oikeakielisyysääntöjen säätöinä kuten tähänkin asti? Nämä ovat kysymyksiä, jotka luultavasti saavat vastauksensa lähitulevaisuudessa.

4. IDENTITEETTI KIELTEN JA KULTTUURIEN SOLMUKOHDASSA

4.1. Heiluva identiteetti

Uuteen maahan muuttaessaan siirtolainen ei joudu sopeutumaan vain uuteen kieleen, vaan myös uuteen kulttuuriympäristöön. Siirtolaisen oppiessa uuden kotimaan kieltä ja kulttuuria hänelle syntyy metakulttuurinen tietoisuus, mikä tarkoittaa sekä tietoa eri kulttuurien yhtäläisyyksistä ja

eroista että älyllistä ja kielellistä kykyä analysoida niitä. Kulttuurilla tarkoitetaan tässä tietyn ryhmän tapaa järjestää, tajuta ja uusintaa elämäänsä (Skutnabb-Kangas 1988, 229, 232-235.)

Kieli- ja kulttuuriympäristön vaihdos vaikuttaa luonnollisesti siirtolaisen identiteettiin. Tässä tutkimuksessa identiteetillä tarkoitetaan yhtäältä ihmisen käsitystä itsestään yksilönä ja toisaalta jonkin sosiaalisen ryhmän jäsenenä, kuten etnisen tai kieliryhmän jäsenenä. Identiteettiin liittyy tavallisesti varmuuden tunne itsestä, omista kyvyistä ja uskomus, että jokaisella on oma paikkansa maailmassa ja yhteisössä, jossa hän elää. Identiteetti ei kuitenkaan ole staattinen, vaan syntyy merkitysneuvotteluissa riippuen siitä kenen kanssa ja missä tilanteessa yksilö puhuu. Identiteetti vaihtelee tilanteen mukaan. (Lehtonen 1998, 35–40.)

Maasta toiseen muuttavan yksilön on ikään kuin rakennettava identiteettinsä uudestaan erilaisessa kulttuurisessa ja sosiaalisessa ympäristössä ja löydettävä sopiva kompromissi aikaisemman ja uudemman elämäntilanteen välillä. (Iskanus 1999, 40–41.) Identiteetit ja kielet ovat sidoksissa toisiinsa. Vieraalle kielialueelle muuttavan ja uutta kieltä oppivan ihmisen tilannetta voidaan tarkastella kaksoisidentiteetin käsitteen kautta. Pirkko Nuolijärven tutkimus murrealueelta toiselle muuttaneiden suomalaisten kielenkäytöstä porautuu kielenkäytön muuttumisen vaikutuksiin ihmisen identiteetille. Nuolijärven mukaan muuttajan täytyy muokata käyttämänsä kieltä sopeutuakseen uuteen yhteisöön, mutta alkuperäismurre säilyy silti mielessä. Näin muuttajalle kehittyy kaksoisidentiteetti. Tämä tuntuu usein aluksi häiritsevältä, mutta myöhemmin kahden kielimuodon ja kahden eri maailman tunteminen mielletään myönteisenä. (Nuolijärvi 1989, 95.)

4.2. Kulttuurinen hybridiys

Lontoossa asuvan kiinalaissyntyisen Xiaolu Guon suomennettu romaani *Pieni sanakirja rakastavaisille* (2008) kuvaa maahanmuuttajan vieraan kielen ja kulttuurin oppimista hyödyntämällä kieliopillisesti ja syntaktisesti virheellistä kieltä. Kielioppivirheiden määrä vähenee kun romaani edistyy. Romaanissa pohditaan muutoinkin uuden kielen oppimista ja yksien ja samojen sanojen monia, välistä keskenään ristiriitaisia merkityksiä. Guo pohti myös englannin ja kiinan kielen sekä ajatusmaailmojen eroa.

Kotimainen esimerkki on slovakki-syntyisen Aleksandra Salmelan novellista ”Se aito, oikea maahanmuuttajablues”, joka sijoittui toiseksi Teoksen novellikilpailussa. Novellissa Salmela leikittelee maahanmuuttajiin liittyvillä kliseillä samalla kun puutteellinen suomen kieli ilmentää

kertojan asemaa siirtolaisena ja vieraana: ”Minä olen mahanmuuttaja. Minä tulin varastaa sun mies. Minä tulin varastaa sun sosiaalielätyudet. Minä en työ” (Salmela 2009).

Tällaisella virheellisellä kielenkäyttötavalla voidaan luoda komiikkaa, mutta sillä on myös syvempi merkitys. Ikään kuin purkamalla kieltä kirjailija voi luoda vuoropuhelua eri kielten ja kulttuurien, oman ja vieraan välillä. Samalla lukija tulee kuin vahingossa pohtineeksi kielenkäyttötapoja, merkitysten mielivaltaisuutta ja sitä kenellä on oikeus käyttää kieltä milläkin tavalla – hieman samoja asioita kuin uutta kieltä oppiva maahanmuuttaja on pohtinut.

Jo Joseph Conrad käyttää novellissaan *Amy Foster* ulkomaalaisten puheessa kieliopillisia ja syntaktisia virheitä, joita englantia äidinkielenään puhuva ei tekisi. Tätä kautta hän käsittelee tekstissä pelkoa, jota tunnemme vierasta kohtaan. Edward Said on kuvannut *Amy Fosteria* ”kompromissittomimmaksi maanpaon kuvaukseksi, joka on koskaan kirjoitettu” (Israel 2000, 19, 21.)

Tällainen tapa ilmentää ”virheellisen” kielen keinoin kulttuurien törmäystä. Se muistuttaa jälkikoloniaalisessa tutkimuksessa esiin nousutta näkemystä kulttuurisesta hybridiydestä. Kasvi- ja eläintieteestä peräisin oleva käsite hybridi, joka alun perin tarkoitti eri lajien ja rotujen sulautumista tai sekoittumista, ymmärretään tällöin liittymisenä kahteen tai useampaan kulttuuriin samanaikaisesti. Hybridisy voidaan ymmärtää keinona voittaa jäykkä vastakkainasettelu kielten ja kulttuurien sekä alistajan ja alistetun välillä. (Hakkarainen 2003, 255.)

Hybridisy voi olla myös kielellistä. Mihail Bahtinin mukaan kieli on kehittynyt hybridisaatioprosessien myötä. Bahtin tekee eron orgaanisen eli tiedostamattoman ja intentionaalisen eli tiedostavan hybridiyden välillä. Tiedostamiseen liittyvä halu muuttaa sekä kieltä, että ideologisia diskursseja. (Hakkarainen 2003, 269.) Siirtolaiskirjailija painii tiedostamattoman ja tietoisien kielellisen hybridiyden välisellä alueella. Tietoinen kielellinen hybridisy saattaa johtaa siirtolaiskirjailijan haastamaan valtakulttuurin kielellisiä ja ideologisia kalkkeutumia, kuten edellä mainituista esimerkeistä voidaan havaita.

Hybridisy on yhtäältä nähty kaikkien kielten ja yhteisöjen ominaisuutena, toisaalta sitä on erityisesti etnisessä ja feministisessä kirjallisuudessa pidetty kumouksellisena voimana, joka auttaa sorrettuja rakentamaan itselleen identiteettiä menneisyyden sirpaleista (Hakkarainen 2003 256). Jälkistrukturalismissa identiteetti toisaalta käsitetään ylipäänsä häilyvänä ja keskenään

ristiriitaisistakin aineksista koostuvana, identiteetti on jatkuvassa muutostilassa (Ahokas & Kähkönen 2003, 7). Esimerkiksi Stuart Hallin mukaan "postmodernin subjektilla" ei ole kiinteää, olemuksellista tai pysyvää identiteettiä, vaan se muokkautuu jatkuvasti riippuen, kuinka sitä esitetään. Subjekti voi ainakin tilapäisesti identifioida minkä tahansa sen sisällä olevista lukuisista, usein ristiriitaisista identiteeteistä. Historian, kielen ja kulttuurin tarjoamia resursseja käytetään tultaessa joksikin eikä niinkään oltaessa joitakuita. (Hall 1999).

Nykytutkimuksessa yleistynyt transnationaalinen tutkimuslähtökohta pyrkii avaamaan siirtolaisten kokemuksia. Tarkastelun kohteena ovat muuttajien suhteet yhtäältä alkuperämaahan, toisaalta tulomaahan (Ahokas & Kähkönen 2003, 8-9). Muuttajien kokemuksia ja identiteettiä kuvaavassa nykykirjallisuudessa on keskeistä se, että nomadius ja transnationaalisuus voidaan nähdä myös mahdollisuuksina, eikä vain kielteisinä ilmiöinä (Ahokas & Kähkönen 2003, 9). Kulttuurinen hybridiys on jatkuva prosessi, joka edellyttää sekä yksilöiden, että kulttuurien muuttumista (Hakkarainen 2003, 256).

Chileläinen kirjailija Alberto Fuguet vietti lapsuutensa Yhdysvalloissa ja palasi Chileen 12-vuotiaana. Äidinkieli espanja oli rapistunut, englanti oli niellyt sen. ”Luulen, että minusta tuli kirjailija tuon trauman vuoksi. Kirjoittaessa minulla ei ollut aksenttia. Kukaan ei haukkunut gringoksi”, Fuguet on kirjoittanut. (Perttu 2008.)

Kiihtyvä kansainvälinen muuttoliike merkitsee paitsi kansallisvaltioiden myös kansallisen kirjallisuuden murenemistä tai vähintään muuttumista. Kulttuurista hybridisaatiota tapahtuu koko ajan, vaikka sitä ei hyväksyttäisikään. Yhdysvaltalaisen kulttuurintutkija Homi K. Bhabhan mukaan moderneja kansakuntia kirjoitetaan uudelleen niiden reunoilta käsin ja kirjoittajina toimivat entiset kolonisoidut, naiset, pakolaiset ja siirtolaiset (Bhabha 1994, 38). Kansallisista kertomuksista ulossuljettujen pelastukseksi tarjoutuu ”kolmas tila”, joka on Bhabhan mukaan rakentunut kansainvälisen muuttoliikkeen myötä kansallisten ja globaalien kulttuurien väliin. Tuossa tilassa on mahdollista rakentaa identiteettiä, joka ei ole sidoksissa vain yhteen kulttuuriin (Bhabha 1994, 38). Tämä diskursiivinen kolmas tila rajojen välissä mahdollistaa uuden kansainvälisen kulttuurin, joka ei pohjaudu pelkälle tietämykselle siitä, että kulttuurit ovat moninaisia, vaan kulttuurisen hybridiyden ilmaisulle (Bhabha 1994, 38–39). Näin ”kolmas tila” Bhabhan mukaan luo mahdollisuuden tasa-arvoisen identiteetin rakentamiselle vinoutuneesta valtarakenteesta huolimatta (Bhabha 1994, 34).

Bhabha näkee kolmannen tilan myös filosofisena erillisalueena. Kolmas tila merkitsee irtaantumista dualismista eli jyrkistä vastakohtaisuuksista. Tällaisia ovat länsimaisessa filosofiassa esimerkiksi vastinparit mies-nainen, ihminen-luonto, järki-tunne, objekti-subjekti. Kolmannessa tilassa vastakkainasettelu muuttuu muodosta joko-tai muotoon sekä-että. Ongelma siirtyy vastakkainasettelusta ja rajaamisesta keskinäiseen vuorovaikutukseen. Kolmas tila on alue, jolla kiistetään ja kyseenalaistetaan itse käsitteiden ja selviöiden sisältö. (Bhabha 1994, 40–41.) Rajatila kahden tai useamman kulttuurin välissä kuitenkin ole sidoksista vapaa saareke, vaan siihen liittyy oleellisesti ristiriita alkuperäisen ja nykyisen kotimaan välillä, jopa vankeuden ja minuuden hajoamisen tunne (Bhabha 1994, 214).

Kulttuurinen hybridiys muistuttaa antropologi Victor Turnerin käsitettä liminaalisuus, jolla tarkoitetaan siirtymäriitin välivaihetta. Tom Selänniemen mukaan liminaalisuuden käsite viittaa välimailla olemiseen. Käsite juontuu latinan sanasta ”limen”, joka tarkoittaa kynnystä. Kynnys sijaitsee kuvitteellisten eteisen ja makuuhuoneen välillä. Astuttaessa huoneesta toiseen, kummankaan huoneen säännöt eivät enää päde kynnyksellä, van hetken ajan ikään kuin kaikki on mahdollista ja sallittua. Selänniemen mukaan liminaalitilaa on usein verrattu kuolemaan, kohdussa olemiseen, näkymättömyyteen, pimeyteen, biseksuaalisuuteen ja erämaahan. (Selänniemi 1999, 253.)

Victor Turnerin Arnold van Gennepin siirtymäriittiteorian pohjalta kehittämä ”liminaalisuus” merkitsee siis rajalla, eräänlaisella ei-kenenkään-maalla olemista, jossa kulttuuristen kategorioiden normatiivisuus on ikään kuin lakkautettu. Liminaalitila on ”pyhä kaaos”: sille on tunnusomaista vapautuminen käyttäytymisnormeista ja kognitiivisista säännöistä. (Anttonen 2001.)

Hakkaraisen mukaan kulttuurinen hybridisyys mahdollistaa sen, ettei globalisaatio toteudu vain vahvimman ehdoilla., eikä jää eksotiikan ihasteluun, vaan transnationaalisenä muutosprosessina, jonka tuloksena on maailmanlaajuinen kulttuurien sekoitus. Kulttuuriseen hybridisyyteen tai synkretismiin liittyy kuitenkin useita ongelmia, eikä kysymys ole helposta kehityskulusta (Hakkarainen 2003, 270.)

4.3. Emigraation teoriaa kirjallisuudentutkimuksessa

Nico Israel on tutkinut maanpakolaisuutta ja emigraatiota 1900-luvun kirjallisuudessa teoksessaan *Outlandish. Writing between exile and diaspora* (2000). Israelin mukaan ajeltava, äidinkielestään

erotettu ihminen pyrkii usein muokkaamaan minuuttaan määrittelemällä toisia. Israel tutkii miten kirjoittava subjekti rakentaa itsensä maanpaossa ja miten maanpaosta kirjoitetaan. Maanpako on Israelin mukaan yksi keskeisiä teemoja länsimaisessa kulttuurissa. Maanpako voi olla myyttinen niin kuin Odysseuksella ja Aineaalla, uskonnollinen kuten Mooseksella, Jeesuksella ja Muhammedilla, filosofinen, kuten Anaxagoraalla, Hobbesilla, Rousseaulle tai poliittinen, kuten Napoleonilla ja Trotskilla. Myös useat kirjailijat ovat olleet maanpakolaisia, esimerkiksi Homeros, Ovidius, Dante, Cervantes, Byron, Shelley, Heine, Joyce, Brecht, Beckett ja Nabokov. He ovat sekä kirjoittaneet maanpaosta, että eläneet fyysisesti vieraassa maassa. (Israel 2000, 1-2.)

Israel kysyy, miten tehdä ero siirtolaisen, pakolaisen, karkotetun ja turistin välillä, ja pitääkö tällaista eroa tehdä. Maasta toiseen liikkumiseen vaikuttavat aina henkilökohtaiset taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset olosuhteet. Vapaaehtoisen ja pakotetun siirtolaisuuden välillä on usein vaikea tehdä selvää rajaa. Kirjoittava subjekti eli Israelin tutkimuksessa kirjailija on usein ikään kuin "exilen" ja "diasporan" välissä. (Israel 2000, 13–14.)

Käsitteitä "exile" ja "diaspora" Israel pitää sekä modernin, että postmodernin kokemuksen ydinosina (Israel 2000, 3). Käsitteeseen "exile" Israel liittyy pakon lähteä maasta, karkotuksen, mutta myös tujauksen omaa tahtoa, kyse voi olla liukumisesta pakoon. Käsite "diaspora" merkitsee Israelin mukaan myönteistä kodin korviketta, saareketta jossa juurien kasvattaminen on mahdollista. (Israel 2000, 2.) Edelleen Israel kuvaa käsitteen "exile" modernistisena metaforana subjektin melankolisesta kieltäytymisestä tai kykenemättömyydestä hylätä maantieteellisiä ja kulttuurisia juuriaan. Käsite "exile" assosioituu koherenttiin subjektin ja tekijään. (Israel 2000, 18) Israelille käsite "diaspora" on postmodernistinen ja postkolonialistinen metafora mahdollisesta hybridisyydestä tai moninkertaisesta juurten kasvattamisesta kansallisiin ja etnisiin identiteetteihin. (Israel 2000, 18) Millaista sitten on siirtolaiskirjailijan kirjoitus, joka usein liikkuu "exilen" ja "diasporan" välissä, Israel kysyy (Israel 2000, 1).

Israel kyseenalaistaa maanpakolaisuuden tutkimuksessa yleisinä totuuksina usein esitetyt väittämät, kuten juurettomuuden, vieraantuneisuuden ja kodittomuuden. Hänen mielestään nämä määritelmät on ylitettävä. "Exilen" ja "diasporan" välissä tapahtuva kirjoitus tunnustaa kielen, subjektiviteetin ja historian perustavanlaatuisen monimutkaisuuden. (Israel 2000, 22.) Siirtolaisuus on paitsi eletty, historiallinen tila, jonka kasvavat ihmismäärät ovat joutuneet läpikäymään viime vuosisadan aikana, myös kirjoittamisen kategoria kirjailijoille, joita kyseinen hankala tilanne huolettaa. Maanpaon retoriikka sisältää Israelin mukaan paitsi kertomuksia yksinäisyydestä, hyväksikäytöstä ja

kärsimyksestä myös väläyksiä yhteisyydestä, uusista mahdollisuuksista ja jopa "vapaudesta" päilyssä maanpaon horisontissa. Israel 2000, 17.)

4.4. Siirtolaiskirjailijat kulttuurien välissä

Suomeen muualta muuttaneiden kirjailijoiden kokemukset vaikuttavat asettuvan enemmän tai vähemmän kulttuurisen hybridisyyden raameihin. Esimerkiksi Helsingissä vuosina 2005-2011 asuneen pietarilais-mordvalaisen runoilija Sergei Zavjalovin mukaan vanhasta kulttuurista irtaantuneen ihmisen ei kannata kaivata takaisin, mutta ei myöskään omaksua täysin uuden kulttuuriympäristön sääntöjä. Zavjalovin mukaan on luotava uutta. Syksyllä 2007 ntamo julkaisi uusmordvalaista runoutta venäjäksi kirjoittavan Zavjalovin kokoelman *Melika* suomeksi. Mihin kulttuuriin sellainen kirja kuuluu? (Perttu 2008.)

Esseessään ”Identiteetin liikkuvuus esteettisenä herätteenä” Zavjalov kirjoittaa: ”Problematisoidessaan identiteettinsä ihminen milloin näkee jokapäiväisen maisemansa uusin silmin, milloin huomaa jotain epätavallista itsessään, välistä hän toteaa joutuneensa äkisti itselleen aivan odottamattomien sosiaalisten suhteiden keskelle. Joka tapauksessa hänelle tapahtuvat asiat ovat provokatorisia, traumaattisia ja vaihtelevia”. Zavjalovin mukaan identiteetin problematisoiminen ja uudelleen rakentaminen mahdollistavat aiemmin vain vähän tunnettujen inhimillisten vyöhykkeiden tarkastelun. (Zavjalov 2007,188.)

Kirjailija-lehden artikkelissa syntyjään petroskoinsuomalainen kirjailija Arvi Perttu pohtii siirtolaiskirjailijan monimutkaista asemaa kulttuurien välissä. Perttu (Perttu 2008.) kertoo kirjoittaneensa syksyllä 2007 novellin ulkovenäläisille tarkoitettuun kirjoituskilpailuun. Kilpailuraati vastasi hänelle, ettei kyseinen venäjäksi kirjoitettu novelli ole venäläistä, vaan suomalaista nykykirjallisuutta. Suomalaisilta Perttu taas kuulee usein tekstiensä olevan eksoottisen venäläisiä. ”Missä tilassa siis kirjoitan, missä olen”, Perttu kysyy.

Kysyn usein itseltäni, olenko suomalainen kirjailija vai suomeksi kirjoittava venäläinen. Asun Suomessa, mutta en voi kirjoittaa kuin suomalainen, minulta puuttuu suomalainen nuoruus. Maailmankirjallisuutta olen lukenut enimmäkseen venäjäksi ja luonteva viittaaminen on sen vuoksi vaikeaa. Kaksikielisyudessa välittäjäkieli ei ole oleellinen asia, muistissa säilyvät sisältö, ajatukset, henkilöhahmot, eivät yksittäiset sanat. En kuitenkaan voi olla varma, onko teosta suomennettu,

Perttu kirjoittaa. Hänen mukaansa etninen identiteetti ei merkitse kielitaitoiselle maahanmuuttajalle mitään erityistä. Silti ympäristö mieltää hänet etnisyyden ilmentäjäksi. (Perttu 2008.)

SKS:n seminaarissa 2007 pitämässään puheessa Perttu kuvaa toiseuden määrittävän maahanmuuttajan identiteettiä. Hän sanoo kokeneensa toiseutta kaksi kertaa. Venäjällä hän mielsi itsensä suomalaiseksi. Suomessa hänen identiteettiään ovat alkaneet yhä enemmän määrittää pinnalliset tai mielenosoitukselliset venäläisyyden tunnukset: borš, hapankaali, vodka. Kuitenkin hän elää todellisesta venäläisestä elämästä yhä kauempana ja tarkastelee Venäjää yhä enemmän suomalaisesta näkökulmasta, suomalaisten viestimien välityksellä. (Perttu 2007.)

Maahanmuuttaja ei edusta uudessa kotimaassaan vanhaa, eikä vanhassa uutta, vaikka sitä maahanmuuttajalta odotetaan. Venäjällä hän tuntee olevansa ei-venäläinen, Suomessa hänen suomalaisuutensa jää usein kulttuurisen venäläisyyden varjoon. (Perttu 2008.) Suomessa venäläisiin maahanmuuttajiin liittyy samoja stereotyyppioita kuin venäläisiin yleensä ja usein ne ovat kielteisiä mielikuvia. (Perttu 2007.)

Tämä johtaa Pertun mukaan usein kriittisyyteen molempia maita, vanhaa ja uutta, ja niiden poliittisia järjestelmiä kohtaan. ”Näemme enemmän, koska olemme omia siellä ja täällä, ymmärrämme enemmän, koska olemme vieraita molemmin puolin rajaa”, Perttu kirjoittaa. (Perttu 2008.)

Kieli jota hän käyttää vaikuttaa Pertun mukaan ajattelutapaan. Suomeksi hän on pateettinen, venäjäksi ironinen. Suomi on aina liittynyt Pertun vanhempien vakavamielisyyteen, Kalevalaan ja ajatukseen äidinkielen pyhydestä. Venäjänkielisen maailman tunnusmerkki on aina ollut huumori. (Perttu 2008.) Perttu sijoittuminen kielten väliin alkoi jo lapsuudessa. Tuolloin hän kuuli "petroskoinsuomea", jossa oli iso annos venäjää, ripaus vianmurteesta tulleita svedismejä ja mausteena amerikansuomalaisten fingelskaa. Hän toteaa puhuvansa nykyään venäjää suurin piirtein samaan tapaan. Vuosikymmenen asuminen Suomessa on merkinnyt Pertulle katkosta kehittyvään venäjän kieleen ja varsinkin kulttuuripiirien kieleen. Hän on huomannut, ettei enää ymmärrä kaikkia venäjänkielisiä ilmauksia: hänen on ensin käännettävä ne suomeksi. (Perttu 2008.)

Myös venäläissyntyinen Turussa ruotsiksi kirjoittava Zinaida Lindén on käsitellyt teoksissaan usein identiteettikysymyksiä. Onko maahanmuuttajilla muuta mahdollisuutta identifioitua kuin

lähtömaansa kulttuurikliseiden tai muodikkaan kaksoisidentiteetin mukaan, Lindén kysyy. Entä miksi kirjallisuutta pitää nykyisenä kansainvälisten yhteyksien ja kielten ja kulttuurien sekoittumisen aikana yhä tarkastella ahtaasta kansallisesta perspektiivistä? (Lindén 2007.)

Romaanissa *Kirjeitä Japanista* (Gummerus 2007) Lindén käsittelee siirtolaisten kohtaamia ongelmia eräänlaisen alter egonsa, Irida Dahlin kautta. Romaanin Irida pohtii identiteettiä kahden kulttuurin ja kolmen kielen, venäjän, ruotsin ja suomen välissä. Iridan kirjetoveri, Japanissa asuva venäläismies Ivan haluaa sulautua japanilaisuuteen, hän rakastuu Japaniin. Irida taas ei halua olla suomenruotsalainen, eikä suomalainen, ei kai oikein venäläinenkään, mutta ulkoapäin hänet aina määritellään. Hän yrittää rakastaa Suomea, mutta se on vaikeaa. Kulttuurien välinen identiteettiväittely näyttäätyy klaustrofobisena. (Lindén 2007.)

Monikulttuurisesta Pietarista kotoisin oleva Irida ahdistuu Suomessa maan monokulttuurisuudesta, jonka hän tuntee ripustautuvan kansallisiin myytteihin. Iridasta suomalaiset määrittävät itseään toisen maailmansodan kautta. Kumma kyllä Irida ei näe samaa venäläisten suhteessa ”suureen isänmaalliseen sotaan”. (Lindén 2007.) Romaanissa pohditaan äidinkielellä ja vieraalla kielellä kirjoittamisen eroa. Äidinkielen ehdoton ensisijaisuus kaunokirjallisuuden kielenä kyseenalaistuu Iridan mietteissä. ”Tuskin muistan kuka olin ennen kuin opin ruotsia”, Irida pohtii. Ja ”ruotsintaito on sisintäni”. (Lindén 2007.)

Muulla kuin äidinkielellä kirjoittaminen saattaa jopa vapauttaa ilmaisua. Aleksandra Salmela uskoo, että romaanin kirjoitusprosessi hänen omalla äidinkielellään slovakiksi olisi ollut paljon tietoisempi. Suomeksi kirjoittaminen antoi hänelle mahdollisuuden leikitellä, kokeilla rajoja ja testata miten pitkälle voi mennä. Salmelan mukaan kirjoitettu suomi on hänelle onomatopoeettista, ikään kuin hän matkisi kirjoittamista. Tietoisesti virheellistä ”mahanmuuntaja”-suomea Salmela ei ole kuitenkaan romaanissa käyttänyt. Prahan Kaarlen yliopistosta suomen kielen ja kirjallisuuden maisteriksi valmistunut esikoiskirjailija sanoo olevansa suomen kielioppisääntöjen läpätunkema. (Kylänpää 2010.)

5. KAUNOKIRJALLISUUDEN KIRJOITTAMINEN VIERAALLA KIELELLÄ

5.1. Haastattelututkimuksen strategia

Pro Gradu –työtäni varten olen haastatellut kahta Suomessa elävää maahanmuuttajakirjailijaa, kiinalaissyntyistä TaoLiniä ja kenialaissyntyistä Wilson Kirwaa. Molemmat ovat julkaisseet muutamia teoksia uuden kotimaansa kielellä, suomeksi.

Työni on laadullinen tutkimus. Tekemäni haastattelut ovat puolistrukturoituja yksilöhaastatteluja siinä mielessä kuin Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme ovat määrittäneet haastattelututkimusten lajeja (Hirsjärvi & Hurme, 47–48). Esittämäni kysymykset ovat samoja molemmille haastateltaville. Olen myös olettanut, että kysymyksillä on heille sama merkitys. Vastauksia ei ole sidottu valmiisiin vastausvaihtoehtoihin, vaan haastateltavat ovat vastanneet omin sanoin. Haastattelutilanteen keskusteleavasta luonteesta johtuen kysymysten esittämisjärjestys on saattanut hieman vaihdella. Haastateltava on joskus myös itse saattanut palata aiempaan kysymykseen.

Aineiston litteroinnin ääninauhalta olen tehnyt jonkin verran valikoiden ja jättäen pois muun muassa aiheen kannalta epäolennaista materiaalia.

Aineiston analyysissä olen tutkinut litteroitua aineistoa aiheeseen liittyvän teoreettisen kirjallisuuden toimiessa viitekehyksenä. Haastatteluja on analysoitu aineistoon palautuvan teorian avulla (Hirsjärvi & Hurme, 165). Aineiston analyysi on osin spekulatiivista. Toisin sanoen olen pyrkinyt löytämään aineistosta myös niitä merkityksiä, joita ei ole suoranaisesti tekstissä lausuttuna. Metodi pohjautuu Hirsjärven ja Hurmeen esittämään kvalitatiivisen analyysin tapaan (Hirsjärvi ja Hurme, 171).

5.2. Kirjailijoista ja heidän teoksistaan

Lounais-Kiinasta, Shianin kaupungissa syntynyt kirjailija **Tao Lin** (s. 1963) on asunut Suomessa vuodesta 1997. Taon suomenkielinen esikoisromaani *Suomen taivaan alla* (2009) oli ehdolla Helsingin sanomien esikoisteospalkinnon saajaksi. Tao on sanonut, että vaikka romaani on fiktiota se on 20–50 prosenttisesti omaelämäkerrallinen.

Suomen taivaan alla on kertomus siirtymisestä kulttuurista ja yhteiskuntajärjestelmästä toiseen. Ling, 35-vuotias kiinalaisnainen, ja Tapio, 45-vuotias suomalaismies tapaavat Pekingissä, ihastuvat ja avioituvat. Ling muuttaa Suomeen, Jyväskylään. Metsurina työskentelevä Tapio on kookas ja hiematon mies, jonka hiljaisuus koskettaa kiinalaisnaista. Lingistä muodostuu kuva yksinkertaisena,

konservatiivisena naisena, joka on tietämätön maailman menosta. Kulttuurishokkiin, joka seuraa Suomeen muuttoa Ling ei ole lainkaan valmistautunut.

Harvaan asutun Suomen ihmisten rauhallisuus ja järjestelmällisyys ällistytävät Lingiä. Avoin seksuaalisuus, lakkoilevat työläiset ja ihmisten, erityisesti naisten itsenäisyys hämmentävät. Sosiaaliturvan taso häikäisee. Lingistä tuntuu kuin kommunismi olisi toteutunut Suomessa. Myöhemmin selviää, että ikäviäkin asioita löytyy, kuten rasismia. Ling vaikuttuu suomalaisesta metsästä. Suomalaisetkin ovat kuin puita, tuppisuita, hymyttömyys vallitsee, ja ihmiset tuntuvat etäisiltä. Lingiä oudoksuttaa, että suomalaiset pitävät niin vähän yhteyttä sukuunsa. Tapio johdattaa kaupunkilaisen Lingin metsän saloihin sekä tukee häntä sopeutumisessa. Ling alkaa opiskella ja löytää ystäviä. Mutta tummia pilviä kerääntyy taivaalle Tapion alkoholi-ongelman muodossa. Romaanin loppuratkaisussa on sekä tragediaa, että toivoa.

Kenian maaseudulla kalenjin-heimon nandi-haaraan syntynyt **Wilson Kirwa** (s. 1974) on asunut Suomessa vuodesta 1997. Keskimatkojen juoksija on nyt myös satukirjailija ja kunnallispolitiikko. Wilson on kirjoittanut englanniksi satukirjat *Amani-aasi ja sisäinen kauneus* (suomennos Katriina Nikula) sekä *Amani-aasia ja kuuluisa krokotiili* (suomennos Heikki Saure). Lisäksi Wilson on vierailut paljon kouluissa kertomassa afrikkalaisia satuja pienimmille oppilaille.

Amani-aasi ja sisäinen kauneus sisältää kenialaisesta perinteestä ammentavia eläinsatuja, joissa esiintyy myös viittauksia modernin länsimaisen elämäntavan yksityiskohtiin. Useassa sadussa on klassiseen tapaan opetus. Tarinoissa esiintyy myös veijarihahmoja, hyviä ja pahoja hahmoja sekä ristiriitaisia tilanteita, jotka silti aina ratkeavat parhain päin.

5.3. Haastatteluaineiston teemat, vastausten vertailu

Molempia kirjailijoita on haastateltu syksyllä 2009. TaoLinin haastattelun tein hänen kotonaan Helsingissä. Ympäristö oli mahdollisimman rauhallinen ja aikaa oli riittävästi. Wilson Kirwan haastattelu on tehty Lahdessa useassa eri kahvilassa. Ympäristö oli usein meluinen ja haastattelun kesken jouduimme kaksi kertaa vaihtamaan paikka, joko melun lisääntymisen tai Wilsonin menojen takia. Aikaa tässäkin tapauksessa lopulta kuitenkin oli tarpeeksi.

Haastatteluaineistosta nousee analyysin myötä selkeästi esille neljä teemaa: 1.) uuden kielen oppiminen, 2.) äidinkielellä ja suomeksi kirjoittamisen vertailu, 3.) kirjoitusprosessi vieraalla kielellä ja 4.) kirjailijan identiteetin muuttuminen kielenvaihdon myötä.

1.) Uuden kielen oppiminen

Haastatellut kirjailijat Tao Lin ja Wilson Kirwa kertovat suomen kielen ja äidinkieltensä eroista ja yhtäläisyyksistä. Molemmat ovat käyneet kielikurssilla sekä oppineet keskustelemalla ja lukemalla. Suomea he pitävät melko vaikeana kielenä. Suomen oppimisessa on usein ollut vaikeinta taivutus- ja sijamuotojen opettelu, samoin sanaleikit. Kielikurssilla Tao on kokenut onnistumisen tunteen, joka on vaikuttanut ratkaisevasti hänen päätökseensä ryhtyä kirjoittamaan suomeksi. ”Kirjoitin yksinkertaisesti vain mitä olin tehnyt, syönyt, katsellut ja ajatellut. Opettaja luki tekstini luokan edessä esimerkkinä hyvästä kirjoituksesta. Tajusin, että kielen kautta voi ilmaista paljon, vaikka minä en oikein osannut suomea, mutta pystyin silti ilmaisemaan vaikka mitä. Kieli on kaunista”, Tao sanoo (Liite 9.1. Tao Linin haastattelu, s. 50-51.)

Wilson painottaa, että tärkeää uuden kielen oppimisessa on ottaa osaa ihmisten elämään ja erityisesti emotionaalinen yhteys. ”Kun alan oppia kieltä, löydän sillan tunteiden jakamiseen tuota kieltä puhuvien ihmisten kanssa”, Wilson sanoo (Liite 9.2. Wilson Kirwan haastattelu, s. 58.)

2.) Äidinkielellä ja suomeksi kirjoittamisen vertailu

Tao ja Wilson ovat molemmat aloittaneet kirjoittamaan kaunokirjallisuutta vasta suomen kielellä. Molemmat painottavat, että he kirjoittavat eri tavoin äidinkielellään ja suomeksi johtuen siitä, että kielissä on sisällä erilaiset ajatusmaailmat.

”Kirjoittaessani suomeksi suomalainen ajatusmaailma ja tunnelma korostuvat, rauhallisuus, yksinkertaisuus, hiljaisuus, vakavuus”, Tao sanoo (Liite 9.1. Tao Linin haastattelu, s. 52). Hänen on vaikea ilmaista huumoria suomen kielellä. Suomen hän mieltää vakavaksi kieleksi. Voi toisaalta miettiä onko kyse myös suomalaisesta kirjallisesta perinteestä, jossa humoristit ovat olleet ennen viime vuosikymmeniä harvassa.

”Kun kirjoitan suomeksi, mietin ensin kuvallisesti mitä tapahtuu, ilmaisu tulee vasta myöhemmin. Englanniksi kirjoitettaessa tarina tulee suoraan kielellisesti ilmaistuna. Mielikuvat ovat kirjoittaessa tärkeitä. Suomeksi kirjoittaessani minun on keskityttävä valtavasti”, Wilson selittää. Wilson painottaa, että osaa parhaiten kertoa satuja suomeksi, koska ”on tehnyt sitä niin paljon”. Hän myöntää tekevänsä suomeksi kirjoittaessaan paljon kielioppivirheitä (Liite 9.2. Wilson Kirwan haastattelu, s. 59.)

Kirjoittaminen suomeksi tuntuu rajoittavan ilmaisua siksi, että sanavarasto suomeksi on pienempi kuin kirjailijoiden äidinkielellä. Tao ei ole pystynyt ilmaisemaan kaikkia yksityiskohtia, jotka hän olisi pystynyt ilmaisemaan äidinkielellään. ”Kielen vaihtaminen ei vaikuttanut romaanin rakenteeseen. Tekstissä näkyy kiinalainen ajattelutapa, koska olen kirjoittanut tekstin ensin kiinaksi. Tyylistä tuli yksinkertaisempi ja pelkistetympi kuin jos olisin kirjoittanut tarinan kiinaksi. Suomen en pysty kuvaamaan niin yksityiskohtaisesti asioista. Kirjoittaessani suomeksi tunnen usein, että lopputulos on lattea. Koska en pystynyt ilmaisemaan suomeksi kaikkia haluamiani yksityiskohtia, romaanin juoni nousi erittäin tärkeäksi”, Tao selittää (Liite 9.1. Tao Linin haastattelu, s. 52-53, 55.)

Wilson sanoo, että suomeksi on usein vaikea tavoittaa tunteiden ja aistimusten tarkkaa ilmausta, varsinkin silloin kun hän kirjoittaa nuoruutensa kenialaisesta ympäristöstä, joka on hyvin erilainen kuin suomalainen ympäristö (Liite 9.2. Wilson Kirwan haastattelu, s. 58, 60).

Taon haastattelussa nousee esiin miten eri kielissä on erilaisia metaforia samoille asioille, metaforia joita on vaikea kääntää toiselle kielelle. Tällainen on esimerkiksi naisen samastaminen tofun muruihin. Kiinassa tofun muruja ei kukaan enää syö, joten metafora tarkoittaa, ettei ko. nainen ole kelvollinen. Sekä Tao että Wilson toteavat, että suomen kielen idiomeita ja sanaleikkejä on vaikea oppia. Tämä viittaa kielten kulttuurisidonnaisuuteen.

Kulttuurisidonnaisten ilmausten muuntamisen vaikeus on saanut Taon käyttämään konventionaalisia, suomalaisille helposti ymmärrettäviä metaforia. Wilson taas on sovittanut satunsa länsimaiselle lukijalle lisäämällä niihin elementtejä, jotka ovat heille tuttuja. Länsimaisen elämäntavan yksityiskohtia, kuten muodin perässä juoksemista tai skandaali-toimittajia, saatetaan myös pilkata lempeästi.

Sekä Tao että Wilson sanovat suomeksi kirjoittaessaan kirjoittavansa suomalaiselle yleisölle. He tuntevat myös kirjoittavansa suomalaisen arvomaailman sisällä. Suomalainen arvomaailma vaikuttaa antavan Taolle mahdollisuuden ilmaista sellaisia asioita suomeksi, joista hän ei voisi niiden arkaluontoisuuden vuoksi kirjoittaa kiinaksi (Liite 9.1. Tao Linin haastattelu, s. 53).

Myös Wilson sanoo pystyvänsä suomeksi kirjoittamaan tabu-aiheista ja rikkomaan psykologisia rajoja. ”Jos kiroilee vieraalla kielellä, se ei ole sama kuin äidinkielellä kiroilu, ”Wilson sanoo. Äidinkielellä hän on oppinut erilaiset kiellot jo lapsena, ne ovat niin lujassa, ettei niitä pysty helposti rikkomaan. Mutta suomeksi hän voi puhua näistä asioista. ”Voin rikkoa yhteisön, kasvatuksen ja yhteiskunnan langettamia sääntöjä”, Wilson sanoo. Hän puhuu myös suomeksi

kirjoittamisen rajoituksista, kun hänen tulee ottaa huomioon länsimainen lukijakunta, eikä hän voi kirjoittaa esimerkiksi sukupuolista kenialaisen käsityksen mukaan, koska täällä se mielletäisiin sovinismiksi. Wilsonin mukaan ”/--/ myös suomen kulttuurissa on tabuja. En halua kirjoittaa asiasta, jotka mahdollisesti loukkaavat suomalaisia”. (Liite 9.2. Wilson Kirwan haastattelu, s. 58, 60-61.)

Suomen kielen ajatusmaailmaa tuntuu olevan vaikea tavoittaa. Tao ja Wilson kertovat molemmat useista asioista, joita eivät ole kunnolla kyenneet ymmärtämään. Kielen etymologia ja syvämerkitykset ovat myös tuottaneet vaikeuksia.

3.) Kirjoitusprosessi vieraalla kielellä

Vaikuttaa siltä, että kirjoitusprosessi on kulkenut molempien kohdalla niin että ensin he ovat kirjoittaneet tekstikatkelmia äidinkielellään, niiden pohjalta he ovat alkaneet ikään kuin kääntää tekstiä suomeksi ja samalla sommitella sitä laajempaan kehikkoon, romaaniksi tai satukokoelmaksi.

Tao sai palautetta käsikirjoituksestaan suomalaisilta ystävilä, joille puhui tekstistä tai näytti sitä. Hän sai palautetta kirjoitusprosessin aikana arvostelupalveluista ja muutamalta kustantajalta, joille lähetti käsikirjoituksensa. Kun käsikirjoituksen julkaisemaan halukas kustantaja löytyi, Tao sai sieltä runsaasti palautetta. ”Kustannustoimittajan ehdotuksesta kirjoitin vielä 20 sivua lisää käsikirjoitusta”, Tao sanoo. (Liite 9.1. Tao Linin haastattelu, s.55.)

Wilsonin kirjoitusprosessiin vaikutti pitkälti kustantajan löytyminen. Kustantajan kanssa alettiin yhdessä muokata satuja, joita Wilson oli jo pitkään käynyt kertomassa Suomen kouluissa, satukokoelmaksi. Kustantaja korjasi Wilsonin kielivirheet, joten hänen ei tarvinnut ajatella niitä kirjoittaessaan. (Liite 9.2. Wilson Kirwan haastattelu, s. 59, 61.)

Yleisesti ottaen kirjoittaessaan suomeksi Tao koettaa noudattaa mahdollisimman pitkälle oikeakielisyyttä ja kielioppia. Wilsonille oikeakielisuus ja virheettömyys eivät ole niin tärkeitä, vaikka hän haluaa välttää anglismeja ja itse keksimiään sanoja, jotta ne eivät ”heikentäisi suomen kieltä”. Tao ei usko, että koskaan voitaisiin hyväksyä ”siirtolaisen tapaa” kirjoittaa suomea valtavirrasta poikkeavasti. Wilson sen sijaan pitää tällaista mahdollisena.

4.) Kirjailijan identiteetin muuttuminen kielenvaihdon myötä.

Suomen kielen oppiminen on molemmille kirjailijoille ollut avain suomalaisen yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Toisaalta äidinkieli ja lähtökulttuuri ovat yhä taustalla.

Tao ja Wilson tuntevat elävänsä kulttuurien välissä. Wilson näkee tämän vain myönteisenä (Liite 9.2. Wilson Kirwan haastattelu, s. 62). Tao tuntee välillä ikäväkseen vieraantuvansa kiinalaisuudesta. (Liite 9.1. Tao Linin haastattelu, s.56). Molemmille kirjojen julkaiseminen on antanut itseluottamusta ja tunteen, että heidät hyväksytään paremmin Suomessa.

5.5. Haastatteluaineiston analyysi ja sen pohjalta nousevat johtopäätökset

Haastattelujen perusteella vaikuttaa, että kirjoituskielellä on iso merkitys siirtolaiskirjailijalle. Monet kirjailijoiden vastauksista kielivät kielten kulttuurisidonnaisuudesta ja kulttuuristen merkitysten siirtämisen vaikeudesta. Vaikka Tao ja Kirwa ovat melko rajoitetulla kielitaidolla kyenneet kirjoittamaan kaunokirjalliset teokset, jotka ovat saaneet osakseen myönteistä julkisuutta, on havaittavissa, että vieraalla kielellä kirjoittamisessa on useita hankaluuksia, jotka liittyvät sanavaraston suppeuteen, vieraan ajatusmaailman, tapojen, arvojen, idiomien, sanaleikkien ja huumorin tavoittamiseen.

Aineiston perusteella on toki selkeästi nähtävissä, että jonkinlaisen kirjallisen teoksen tekeminen vieraalla kielellä on mahdollista, jos vain on riittävän sinnikäs ja lahjakas. Toisaalta aineisto vahvistaa teoriassa esiin nousutta näkemystä äidinkielen merkityksestä ja ensisijaisuudesta kaunokirjallisenä ilmaisukielenä. Taon tai Wilsonin kohdalla on loppujen lopuksi kyse melko pienimuotoisista ja kirjallisesta suhteellisen vaatimattomista teoksista. Kustantajan osuus niiden työstämisessä ja kielellisessä parantelussa on lisäksi ollut ilmeisen iso.

Eräät siirtolaiskirjailijat kuten Aleksandra Salmela tai Aleksis Kouros ovat väittäneet haastatteluissaan, ettei kirjoituskieli ole kovin iso asia. Kouros on sanonut lehtihaastattelussa jopa, ettei sillä ole mitään väliä millä kielellä hän kirjoittaa (Okkonen 2005, 3). Jos pidämme näitä lausuntoja luotettavina, voimme pohtia onko kyse mahdollisesti Salmelan ja Kourosin Taota ja Kirwaa paremmasta kielitaidosta, joka on antanut tunteen riippumattomuudesta lähtö- tai tulokulttuurista. Toisaalta Salmela ja Kouros ovat hankalia vertailukohteita siinä mielessä, että heidän kirjalliset teoksensa eivät kerro varsinaisesti maasta toiseen muuttamisesta, eivätkä ole sidoksissa kirjoittajiensa lähtökulttuureihin, toisin kuin Taolla ja Kirwalla, vaan heidän tarinansa ovat universaaleja ja näin sopivia länsimaisen yleiskulttuurin muottiin.

Siirryttäessä kirjoituskielestä toiseen vaikeinta näyttää olevan kulttuuristen ja kulttuurisidonnaisten merkitysten siirtäminen. Pelkästään teknisenä suorituksena vieraalla kielellä kirjoittaminen ei näytä olevan mitenkään ylivoimaista koulutetulle ja lahjakkaalle ihmiselle. On odotettavissa, että vieraalla kielellä kirjoitetun kaunokirjallisuuden määrä lähiaikoina tulee vahvasti kasvamaan. Tämän kirjallisuuden tasosta, tai siitä kuinka hyvin se pystyy välittämään kulttuurisidonnaisia merkityksiä toisen kulttuurin kielelle, on kuitenkin liian aikaista sanoa mitään.

6. YHTEENVETO

Siirtolaisten kirjoittama kirjallisuus muodostaa maailmankirjallisuudessa jatkuvasti kasvavan ja yhä enemmän merkitystä saavan osan. Monessa Euroopan maassa maahanmuuttajakirjallisuudesta on tullut jo valtavirtaa ja ”kansallisen kirjallisuuden” käsite on kyseenalaistunut.

Kieltä vaihtaneet kirjailijat ovat vanha ilmiö. Kirjallisuutta on itse asiassa vain harvoin kirjoitettu tiukasti rajaten yhden kulttuurin ja kielen sisällä. Jo antiikin ajalta ja keskiajalta tunnetaan useita kieltä vaihtaneita kirjailijoita. Viime vuosisadalta 1900-luvulta tunnetaan useita maailmanluokan kirjailijoita, jotka ovat vaihtaneet kirjoituskieltä, kuten Joseph Conrad, Vladimir Nabokov, Samuel Beckett ja Elias Canetti.

Mitä lähemmäs nykyaikaa tullaan sitä yleisemmäksi globali muuttoliike on käynyt.

Maahanmuuttajakirjallisuudesta on tullut yksi tämän päivän keskeisiä ilmiöitä, joka on nostanut esiin vaiettuja asioita, uudistanut kieltä ja herättänyt keskustelua. Nykyisiä maailmanlaajuisesti tunnettuja siirtolaiskirjailijoita ovat intialaissyntyinen V.S. Naipaul ja pakistanilaissyntyinen Salman Rushdie.

Suomessa maahanmuuttajakirjallisuus on nuori ilmiö, vaikka varhaisemmalta ajalta tunnetaankin esimerkiksi virolaissyntyinen Hella Wuolijoki. 1990-luvulta alkaen Suomeen muuttaneella siirtolaiskirjailijapolvella ei ole juuri muuta yhteistä kuin muuttajan tausta ja tietty vieraus suhteessa suomalaiseen valtakulttuuriin. Maahanmuutto on tärkeä, mutta ei suinkaan ainoa teema uussuomalaisessa kirjallisuudessa.

Kieli on pitkän ja vaivalloisen oppimisprosessi tulos. Uuden kielen opetteleminen on osittain verrattavissa kielen oppimiseen lapsuudessa. Uuteen maahan muuttaessaan siirtolaiset joutuvat

vieraaseen kieli- kulttuuriympäristöön, johon sopeutuminen on laaja ja aikaa vievä prosessi. Maahanmuuttaja oppii uudessa maassa uuden kielen, jonka rinnalla vanha äidinkieli jää kulkemaan. Muuttajasta tulee enemmän tai vähemmän kaksikielinen.

Kaiken kielellisen toiminnan lähtökohtana on aistihavainto. Kielten välillä on rakenteellisia, sanastollisia ja maailmankuvaan liittyviä eroja. Todellisuuden ilmiöitä jaotellaan ja kielellistetään eri kielissä eri tavoin. Eri kielillä on erilainen historiallinen, poliittinen, sosiaalinen ja kulttuurinen tausta.

Sanan merkityksen suhde kohteeseen on arbitraarinen eli mielivaltainen ja sopimuksenvarainen. Oppiessamme kielen opimme myös asenteita, katsomuksia, arvoarvostelmia. Todellisuus on pitkälti kielen rakentamaa. Jokainen kieli on erityinen tapa tajuta maailmaa, ajatella, tuntea ja tahtoa. Kieli ohjaa ajatustemme suuntaa. Kieli on kulttuurin tuote.

Kielijärjestelmillä on erojen lisäksi myös yhtäläisyyksiä, eikä yhdenkään kielen käsitejärjestelmä ole täysin toisista poikkeava. Tämä mahdollistaa vieraiden kielten oppimisen ja kielten kääntämisen.

Äidinkielellä voidaan tarkoittaa ihmisen ensimmäiseksi oppiman kielen lisäksi hänen parhaiten osaamaansa kieltä, hänen eniten käyttämänsä kieltä tai kieltä, johon puhuja identifioi itsensä. Oppiessaan äidinkielen lapsena yksilö siirtyy kielettömyydestä kieleen. Tämä on askel jota ei voi koskaan toistaa. Siksi äidinkielen sanoihin liittyvä tunnelataus muodostuu ainutlaatuiseksi.

Äidinkieli on usein kieli johon yksilö samaistaa itsensä, se on tunnekieli. Äidinkieli ja ihmisen minuus kehittyvät samanaikaisesti ja yhdessä ne rakentavat yksilön persoonallisuuden sekä käsitykset maailmasta ja itsestä.

Uutta luova kirjoitustyö on kielellistä toimintaa, joka perustuu kirjailijan tekemiin aistihavaintoihin. Kirjailijantyöhön kuuluu pyrkimys rakentaa todellisuus uudelleen havaintoihin pohjaavan kielen avulla. Aistiminen taas pohjaa lapsuusmuistoihin ja siihen kieleen, jonka on lapsena oppinut. Kirjailijantyössä yksilölliset merkitykset ovat tärkeitä. Yksilölliset merkitykset syntyvät varhaislapsuuden kokemuksista.

Kirjailijalle on tärkeää hallita työssään erilaiset tavat käyttää kieltä. Mihail Bahtinin mukaan jokainen luonnollinen kieli on täynnä ristiriitaisuuksia, se ei ole yksi kieli vaan kielten dialogi.

Taitavan kirjailijan tulee osata kirjakielen lisäksi jäljitellä erilaisia kielimuotoja ja sosiaalisten ryhmien kieltä.

Yhden ja saman kielijärjestelmän sisällä on useita eri maantieteellisiä ja sosiaalisia murteita, ja yhden ja saman kielen puhujat rakentavat todellisuutta eri tavoin riippuen esimerkiksi yhteiskuntaryhmästään. Tästä johtuen yhdessä ja samassa kielessäkin on eri näkökulmia samoihin asioihin.

Ihmisen kielikyky muuttuu ja kehittyy koko elämän ajan. Äidinkielen puhujakaan ei tunne kielen kaikkia sanoja, vaan suuri osa kielen sanoista on tuntemattomia. Minkä tahansa kielen keskeinen sanavarasto sisältää hämmästyttävän harvoja sanoja.

Vieraan kielen oppiminen eroaa äidinkielen oppimisesta monella tapaa. Uutta kieltä opittaessa sanoja ei enää oteta vastaan yhtä tunnepitoisina ja itsestään selvinä kuin äidinkieltä opitellessa. Suhde vieraaseen kieleen on älyllisempi kuin äidinkieleen.

Kaksikielisyys voidaan ymmärtää usealla eri tavalla riippuen missä yhteydessä ja milloin vieras kieli opitaan. Ei ole mikään helppo tehtävä kehittyä henkilöksi, joka hallitsee kaksi kieltä ja kulttuuria. Siirtolainen saattaa syrjäytyä, eristäytyä tai ylisopeutua. Paras ratkaisu on integraatio eli sopeutuminen, jolloin sekä lähtö-, että tulokieli ja -kulttuuri säilyvät ja jatkavat elämistään rinnakkain. Siirtolaiselle muodostuu elävä yhteys kahteen kieleen ja kulttuuriin.

Vieraskielisessä kieliympäristössä kirjailijalla on usein tarve ja motivaatio kehittää kielellistä kompetenssiaan, vaikka kaikki eivät tietenkään halua kirjoittaa vieraalla kielellä. Kun kirjailija pyrkii vaihtamaan kirjoituskieltään, hänen on ratkaistava lisäksi suhteensa uuden kotimaan kirjalliseen kulttuuriin, muotoihin ja esikuviin.

Vieraalla kielellä kirjoittamaan oppiminen on aikuiselle helpompaa kuin oikean ääntämyksen oppiminen. Kielten välisiä raja-aitoja voi pitää osin keinotekoisina.

Vieraaseen kieleen tutustuva henkilö oppii tulkitsemaan asioita uudesta näkökulmasta ja saavuttaa näin kenties monisärmäisemmän maailmankuvan. Esineet ja olennot menettävät vieraskielisessä ympäristössä entiset nimensä ja sen myötä identiteettinsä. Vieraaseen ympäristöön siirtyminen voi auttaa kirjailijaa tunnistamaan lähtökulttuurinsa auktoriteetteja ja murtamaan niiden asemaa

teksteissään. Työskentelykielen vaihtaminen voi johtaa kirjailijan myös epäonnistumisen kokemuksiin.

Uuteen maahan muuttaessaan siirtolainen ei joudu sopeutumaan vain uuteen kieliympäristöön, vaan myös uuteen kulttuuriympäristöön. Hänelle syntyy metakulttuurinen tietoisuus. Maahanmuutossa yksilön on ikään kuin rakennettava identiteettinsä uudestaan erilaisessa kulttuurisessa ja sosiaalisessa ympäristössä.

Muuttajalle kehittyy kaksoisidentiteetti tai hybridinen identiteetti. Hybridisyys voidaan ymmärtää keinona voittaa jäykkä vastakkainasettelu kielten ja kulttuurien sekä alistajan ja alistetun välillä. Hybridisyys voi olla myös kielellistä.

Nykytutkimuksessa yleistynyt transnationaalinen tutkimuslähtökohta pyrkii avaamaan siirtolaisten kokemuksia. Kiihtyvä kansainvälinen muuttoliike merkitsee paitsi kansallisvaltioiden myös kansallisen kirjallisuuden murenemistä tai vähintään muuttumista.

Kansallisista kertomuksista ulossuljettujen pelastukseksi tarjoutuu ”kolmas tila”, joka on Bhabhan mukaan rakentunut kansainvälisen muuttoliikkeen myötä kansallisten ja globaalien kulttuurien väliin. Tuossa tilassa on mahdollista rakentaa identiteettiä, joka ei ole sidoksissa vain yhteen kulttuuriin. Kulttuurinen hybridisyys mahdollistaa sen, ettei globalisaatio toteudu vain vahvimman ehdoilla, vaan transnationaalisenä muutosprosessina, jonka tuloksena on maailmanlaajuinen kulttuurien sekoitus.

Nico Israel on tutkinut miten kirjoittava subjekti rakentaa itsensä maanpaossa ja miten maanpaosta kirjoitetaan. Maanpako on Israelin mukaan yksi keskeisiä teemoja länsimaisessa kulttuurissa.

Israel kysyy, miten tehdä ero siirtolaisen, pakolaisen, karkotetun ja turistin välillä, ja pitääkö tällaista eroa tehdä. Maasta toiseen liikkumiseen vaikuttavat aina henkilökohtaiset taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset olosuhteet. Vapaaehtoisen ja pakotetun siirtolaisuuden välillä on usein vaikea tehdä selvää rajaa.

Kirjoittava subjekti eli Israelin tutkimuksessa kirjailija on usein ikään kuin "exilen" ja "diasporan" välissä. Nämä ovat Israelin mukaan sekä modernin että postmodernin kokemuksen ydinosa. Käsitteeseen "exile" Israel liittyy pakon lähteä maasta, karkotuksen, mutta myös tujauksen omaa tahtoa, kyse voi olla liukumista pakoon. Käsite "diaspora" merkitsee Israelin mukaan myönteistä kodin korviketta, jossa juurien kasvattaminen on mahdollista.

Israel kuvaa käsitteen "exile" modernistisena metaforana subjektin kieltäytymisestä tai kykenemättömyydestä hylätä juuriaan. Käsite "exile" assosioituu koherenttiin subjektiin ja tekijään. Käsite "diaspora" on postmodernistinen ja postkolonialistinen metafora mahdollisesta hybridisyydestä tai moninkertaisesta juurten kasvattamisesta kansallisiin ja etnisiin identiteetteihin.

"Exilen" ja "diasporan" välissä tapahtuva kirjoitus tunnustaa kielen, subjektiviteetin ja historian perustavanlaatuisen monimutkaisuuden. Maanpaon retoriikka sisältää paitsi kertomuksia yksinäisyydestä, hyväksikäytöstä ja kärsimyksestä myös väläyksiä yhteisyydestä, uusista mahdollisuuksista ja jopa "vapaudesta".

Suomeen asettuneiden siirtolaiskirjailijoiden, esimerkiksi Sergei Zavjalovin, Arvi Pertun, Zinaida Lindénin ja Aleksandra Salemlan kokemukset vaikuttavat todistavan kulttuurisesta hybridiydestä.

Zavjalovin mukaan identiteetin problematisoiminen ja uudelleen rakentaminen mahdollistavat aiemmin vain vähän tunnettujen inhimillisten vyöhykkeiden tarkastelun. Pertun mukaan kielitaitoinenkin maahanmuuttaja helposti putoaa kulttuurien väliin, hän on vieras sekä lähtö-, että tulokulttuurissa. Tämä johtaa Pertun mukaan usein kriittisyyteen molempia maita, vanhaa ja uutta, ja niiden poliittisia järjestelmiä kohtaan. Pertun mukaan kieli jota hän käyttää vaikuttaa ajattelutapaan. Suomeksi hän on pateettinen, venäjäksi ironinen.

Zinaida Lindén tuntee itsensä Suomessa kulttuurisesti vieraaksi. Kuitenkin hän kyseenalaistaa äidinkielen ensisijaisuuden kaunokirjallisuuden kielenä. Aleksandra Salmela uskoo, että vieraalla kielellä kirjoittaminen voi vapauttaa ilmaisua. Romaanin kirjoitusprosessi hänen äidinkielellään slovakiksi olisi ollut tietoisempi. Suomeksi kirjoittaminen antoi hänelle mahdollisuuden leikitellä ja kokeilla rajoja.

Haastatellut uussuomalaiset kirjailijat Tao Lin ja Wilson Kirwa kertovat suomen kielen ja äidinkieltensä eroista ja yhtäläisyyksistä. Taon haastattelussa nousee esiin miten eri kielissä on erilaisia metaforia samoille asioille, metaforia joita on vaikea kääntää toiselle kielelle. Sekä Tao että Kirwa toteavat, että suomen kielen idiomeita on vaikea oppia. Tämä viittaa kielten kulttuurisidonnaisuuteen.

Kulttuurisidonnaisten ilmausten muuntamisen vaikeus on saanut Taon käyttämään konventionaalisia, suomalaisille helposti ymmärrettäviä metaforia. Kirwa taas on sovittanut satunsa länsimaiselle lukijalle lisäämällä niihin elementtejä, jotka ovat heille tuttuja. Tao painottaa että kun hän kirjoittaa suomeksi suomalainen ajatusmaailma ja tunnelma korostuvat. Hänen on vaikea

ilmaista huumoria suomen kielellä. Samoin kuin Arvi Perttu hän mieltää suomen vakavaksi kieleksi.

Sekä Tao että Kirwa sanovat suomeksi kirjoittaessaan kirjoittavansa suomalaiselle yleisölle. He tuntevat myös kirjoittavansa suomalaisen arvomaailman sisällä. Suomalainen arvomaailma tuntuu antavan Taolle mahdollisuuden ilmaista sellaisia asioita suomeksi, joita hän ei voisi niiden arkaluontoisuuden vuoksi kirjoittaa kiinaksi. Kirwa sanoo myös pystyvänsä suomeksi kirjoittamaan tabu-aiheista ja rikkomaan psykologisia rajoja. Kirwa puhuu myös rajoituksista, kun hänen tulee ottaa huomioon länsimainen lukijakunta.

Suomen kielen ajatusmaailmaa tuntuu olevan vaikea tavoittaa. Tao ja Kirwa kertovat molemmat useista asioista, joita eivät ole kunnolla kyenneet ymmärtämään. Kielen etymologia ja syvämerkitykset ovat myös tuottaneet vaikeuksia.

Kirjoittaminen suomeksi tuntuu usein rajoittavan ilmaisua pääasiassa siksi, että sanavarasto suomeksi on pienempi kuin kirjailijoiden äidinkielellä. Tao ei ole pystynyt ilmaisemaan kaikkia yksityiskohtia, jotka hän olisi pystynyt ilmaisemaan äidinkielellään. Kirwa sanoo, että suomeksi on usein vaikea tavoittaa tunteiden ja aistimusten tarkkaa ilmausta. Suomeksi kirjoitettaessa mielikuva tulee ensin mieleen ja sitten vasta kielellinen ilmaisu, Kirwan äidinkielellä mielikuva ja kielellinen ilmaisu tulevat lähes samaan aikaan mieleen. Toisaalta Kirwa painottaa, että osaa parhaiten kertoa satuja suomeksi, koska ”on tehnyt sitä niin paljon”.

Vaikuttaa siltä, että kirjoitusprosessi on kulkenut molempien kohdalla niin että ensin he ovat kirjoittaneet tekstikatkelmia äidinkielellään, niiden pohjalta he ovat alkaneet ikään kuin kääntää tekstiä suomeksi ja samalla sommitella sitä laajempaan kehikkoon, romaaniksi tai satukokoelmaksi.

Tao koettaa noudattaa mahdollisimman pitkälle oikeakielisyyttä ja kielioppia kirjoittaessaan suomeksi. Kirwalle oikeakielisyys ja virheettömyys eivät ole niin tärkeitä, vaikka hän haluaa välttää anglismeja ja itse keksimiään sanoja, jotta ne eivät ”heikentäisi suomen kieltä”.

Tao ja Kirwa tuntevat elävänsä kulttuurien välissä. Kirwa näkee tämän vain myönteisenä. Tao tuntee välillä ikäväkseen vieraantuvansa kiinalaisuudesta.

Haastattelujen perusteella vaikuttaa, että kirjoituskielellä on iso merkitys siirtolaiskirjailijalle. Monet kirjailijoiden vastauksista kielivät kielten kulttuurisidonnaisuudesta ja kulttuuristen merkitysten siirtämisen vaikeudesta. Teknisenä suorituksena vieraalla kielellä kirjoittaminen ei

näytä olevan ylivoimaista koulutetulle ja lahjakkaalle ihmiselle. Vieraalla kielellä kirjoitetun kaunokirjallisuuden määrä tulee lähiaikoina luultavasti kasvamaan. Tämän kirjallisuuden tasosta, tai siitä kuinka hyvin se pystyy välittämään kulttuurisidonnaisia merkityksiä toisen kulttuurin kielelle, on kuitenkin liian aikaista sanoa mitään varmaa.

7. LÄHTEET

Ahokas & Kähkönen (2003): ”Esipuhe” teoksessa *Vieraaseen kotiin: kulttuurinen identiteetti ja muuttoliike kirjallisuudessa*. Toimittaneet Pirjo Ahokas & Lotta Kähkönen. Turun yliopisto, (Digipaino), Turku.

Anttonen, Veikko (2001): <http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm#liminaali>
Luettu 12.1. 2010.

Arnberg, Lenore (1989): *Tavoitteena kaksikielisyys*. Suomentanut Outi Peck. Gummerus, Jyväskylän.

Bahtin, Mihail (1979): *Kirjallisuuden ja estetiikan ongelmia*. Suomentaneet Kerttu Kyhälä-Juntunen, Veikko Arola. Kustannusyhtiö Progress, Moskova.

Bhabha, Homi K. (1994): *The Location of culture*. Routledge. New York.

Baschmakoff, Natalia (1991): ”Minun etnokieleni eli polyfonia voileipiä” teoksessa *Kielet kohtaavat. Siirtolaisuus ja kielellinen sopeutuminen 1800-luvun alun Suomessa*. Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsinki.

Brodsky, Joseph (1988): *Katastrofeja ilmassa*. Suomentanut Paavo Lehtonen. Tammi. Helsinki.

Buchholz, Eva (1996): ”Vieraan ymmärtäminen – kaunokirjallisuuden käyttö opetusmateriaalina” teoksessa *Vieraan ymmärtäminen. Kirjoituksia kielestä ja kulttuurista*. Toimittaneet Sirkka-Liisa Hahmo & Osmo Nikkilä. SKS, Helsinki.

Canetti, Elias (1984): *Pelastunut kieli. Erään nuoruuden tarina*. Suomentanut Kyllikki Villa. Tammi, Helsinki.

Ekonen, Kirsti & Turoma, Sanna (2011): *Venäläisen kirjallisuuden historia*. Gaudeamus. Tallinn.

Haavikko, Ritva (2000): ”Miten kirjani ovat syntyneet 1968–2000” teoksessa *Miten kirjani ovat syntyneet*. Toimittanut Ritva Haavikko. WSOY, Helsinki.

Haapaniemi, Eeva & Kuusela, Marja (1989): *Kirjailijan työhuoneessa*. Gaudeamus, Helsinki

Hakkarainen, Marja-Liisa (2003): ”Kansalaisuus ja kulttuurinen hybridiys Fawzi Boubian romaanissa Heidelberg und Marrakech, einfach” teoksessa *Vieraaseen kotiin: kulttuurinen identiteetti ja muuttoliike kirjallisuudessa*. Toimittaneet Pirjo Ahokas & Lotta Kähkönen. Turun yliopisto, (Digipaino), Turku.

Hall, Stuart (1999): *Identiteetti*. Suomentaneet ja toimittaneet Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Vastapaino, Tampere.

Hansegård, Nils Erik (1979) :*Kaksikielisiä vai puolikielisiä*. SKS Suom. Outi Honkasalo Riitta Matilainen ja Päivi Skille. Vaasa Oy, Vaasa.

Hirsjärvi, Sirkka ja Hurme, Helena (2000): *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Yliopistopaino, Helsinki.

Idström, Anna (2009): ”Metaforat kulttuurin peilinä” teoksessa *Kielissä kulttuurien ääni*. Toimittaneet Anna Idström ja Sachiko Sosa. SKS, Helsinki.

Idström, Anna ja Sosa, Sachiko (2009): ”Johdanto” (2009) teoksessa *Kielissä kulttuurien ääni*. Toimittaneet Anna Idström ja Sachiko Sosa. SKS, Helsinki.

Iskanius, Sanna (1999): ”Venäjää äidinkielenään puhuvien nuorten kieli-identiteetti ja etninen identiteetti” teoksessa *Yhdeksän tutkielmaa suomesta toisena ja vieraana kielenä*. Toimittaneet Maisa Martin ja Kaarlo Voionmaa. Jyväskylän Yliopisto, Jyväskylä.

Iskanius, Sanna (2002): "Kahden kielen ja kulttuurin labyrintissa". Teoksessa Sirkka Laihiala-Kankainen & Sari Pietikäinen & Hennele Dufva (toim.), *Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä.

Israel, Nico (2000): *Outlandish : Writing Between Exile and Diaspora*. Stanford University Press, Palo Alto, CA, USA.

Jameson, Frederik (1994) teoksessa *Liian pitkät jäähyväiset. Kirjoituksia Raymond Chandlerista*. Toimittaneet Hannu Waarala ja Kyösti Salokorpi. Like, Helsinki.

Kaimio, Oksanen ja Riikonen (1998): *Antiikin kirjallisuus ja sen perintö*. Yliopistopaino. Helsinki.

Koskinen, Kaisa (1994): "Oman ja vieraan välissä. Kääntäjä piilovaikuttajana". Teoksessa Marjo Kylmänen (toim.), *Me ja muut*. Vastapaino. Tampere.

Kirwa, Wilson (2005): *Amani-aasi ja sisäinen kauneus*. Suomentanut Raisa Simola. Pieni karhu, Kärkölä.

Kirwa, Wilson (2007): *Amani-aasi ja kuuluisa krokotiili*. Suomentanut Heikki Saure. Pieni karhu, Kärkölä.

Kylänpää, Riitta (2010) : ”Vieraassa kielessä” – artikkeli *Suomen Kuvalehti* 46/2010.

Lander, Leena (2000) teoksessa *Miten kirjani ovat syntyneet*. Toimittanut Ritva Haavikko. WSOY, Helsinki.

Lehtonen, Mikko (1998): *Merkitysten maailma*. Vastapaino, Tampere.

Leino, Pentti (1989): "Kieli ja maailman hahmottaminen" teoksessa *Kieli, kertomus ja kulttuuri*. Toimittanut Tommi Hoikkala. Gaudeamus, Helsinki.

Lin, Tao (2009): *Suomen taivaan alla*. Enostone, Jyväskylä.

Lindén, Zinaida (2007): *Kirjeitä japanista*. Gummerus, Helsinki.

Lundberg, Ulla-Lena (2000) teoksessa *Miten kirjani ovat syntyneet*. Toimittanut Ritva Haavikko. WSOY, Helsinki.

Norman, Marjatta (1996) ”Kaksikielisyys – ulkosuomalaisten uusi ulottuvuus” teoksessa *Vieraan ymmärtäminen. Kirjoituksia kielestä ja kulttuurista*. Toimittaneet Sirkka-Liisa Hahmo & Osmo Nikkilä. SKS, Helsinki.

Nuolijärvi, Pirkko (1989): ”Muuttajan kielimuodot ja identiteetti” teoksessa *Kieli, kertomus ja kulttuuri*. Toimittanut Tommi Hoikkala. Gaudeamus, Helsinki.

Okkonen, Nora (2005): *Kirjoitan, jag skriver, pisze. Kirjailija vieraassa kieliympäristössä*, Pro-gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Kirjallisuuden oppiaine, Kirjoittamisen maisteriohjelma:

https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/8975/URN_NBN_fi_jyu200624.pdf?sequence=1

Luettu 18.2. 2013.

Perttu, Arvi (2007): "Venäläiset maahanmuuttajat: suurin ja hiljaisin siirtolaisryhmä". Puheenvuoro SKS:n seminaarissa 8.11.2007.

Perttu, Arvi (2008): "Kolmas tila: yksinäisyyden alue" -artikkeli *Kirjailija* 1/2008

Said, Edward (1987): "Reflections on Exile" Teoksessa Russel Ferguson, Martha Gever & Cornel West(toim.), *In Out There: Marginalization and Contemporary Cultures*, s. 357-366. New York: New Museum of Contemporary Art; MIT Press. Cambridge

Salmela, Aleksandra (2009): "Se aito, oikea maahanmuuttajablues" teoksessa Mikä *ihmeen uussuomalainen*. Teos, Helsinki.

Savolainen, Matti (1995): *Marginalia ja kirjallisuus. Ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta*. SKS, Helsinki.

Selänniemi, Tom (1999): ”Moderni turisti ja klassinen rituaaliteoria”. Teoksessa *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. Tietolipas 155. Toimittaneet Bo Lönnqvist & Elina Kiuru & Eeva Uusitalo. SKS, Helsinki.

Skutnabb-Kangas, Tove (1988): *Vähemmistö, kieli ja rasismi*. Gaudeamus, Helsinki.

Skutnabb-Kangas, Tove (1981): *Tvåspråkighet*. LiberLäromedel, Lund.

Vanhatalo, Ulla (2009): ”Anna Wierzbicka ja ihmiskunnan yhteiset sanat” teoksessa *Kielissä kulttuurien ääni*. Toimittaneet Anna Idström ja Sachiko Sosa. SKS, Helsinki.

Valkeapää, Lasse (1981): *Ádjaga silbasuonat*. Lapin Sivistysseura, Helsinki.

Vildomec, Verboj (1963): *Multilingualism*. A.W. Sthoff, Leyden, Nederlands.

Vološinov, V.N. (1990): *Kielen dialogisuus*, Vastapaino. Tampere

Zavjalov, Sergei (2007): *Melika*. Suomentanut Jukka Mallinen. ntamo, Helsinki.

8. KYSYMYSLOMAKE HAASTATELLUILLE KIRJAILJOILLE

Uuden kielen oppiminen

1. Kerro siitä miten opit suomen kielen?
2. Kuinka uuden kielen oppiminen erosi äidinkielen oppimisesta lapsuudessa?
3. Mitkä ovat äidinkielesi ja suomen kielen väliset suurimmat ja yhtäläisyydet ja erot?
4. Onko joitakin asioita, joita on mahdotonta ilmaista suomen kielellä, mutta jotka pystyt ilmaisemaan äidinkielelläsi?

Kirjailijan työprosessi vieraalla kielellä

5. Kuinka kauan olet kirjoittanut kaunokirjallisia tekstejä? Aloititko omalla äidinkielelläsi vai vasta suomeksi?
6. Millä tavoin äidinkielelläsi ja suomeksi kirjoittaminen eroavat toisistaan?
7. Onko ollut mitään vaikeuksia esimerkiksi suomen kielen soinnin tai ajatusmaailman tavoittamisessa?

8. Vaikuttaako se millä kielellä kirjoitat kaunokirjalliseen tyyliisi, ilmaisuun, kerronnallisten rakenteiden käyttöön, teemoihin tai aiheisiin?

9. Pystytkö ilmaisemaan itseäsi suomeksi yhtä laajasti vai suppeammin kuin äidinkielellään? Vai vapauttaako kielenvaihdos päinvastoin ilmaisua?

10. Vaikuttaako se millä kielellä kirjoitat ajattelutapaasi tai tapaasi tuntea? Kirjoittaako kirjailija kieltä, vai kieli kirjailijaa?

11. Kun kirjoitat suomen kielellä, tavoitteletko kieliopillisesti ja sanastollisesti mahdollisimman virheetöntä ilmaisua vai voisiko ajatella, että siirtolaiskirjailijalla on lupa kirjoittaa myös "virheellistä suomea"?

12. Pidätkö mahdollisena, että kielen muuttuessa erilaiset kielenkäyttötavat, myös niin sanotusti virheelliset tavat kirjoittaa suomeksi, tulevat joskus hyväksytyksi osaksi suomen kielen käyttöä?

Identiteetti

13. Miten suomen kielen oppiminen on muuttanut sinua? Opitko samalla erilaisia tapoja katsoa todellisuutta, erilaisia arvoja tai asenteita? Oliko muutos myönteinen vai kielteinen kokemus?

14. Millaista on elää kahden kulttuurin välissä?

15. Miten miellät itsesi, suomalaiseksi, oman maalaiseksesi (kiinalainen, kenialainen jne.) vai jotain muuta?

16. Miten muut mieltävät sinut kulttuurisesti?

9. LIITTEET: MAAHANMUUTTAJAKIRJAILIJOIDEN HAASTATTELUT

9.1. Tao Linin haastattelu Helsingissä 18. syyskuuta 2009

Kerro siitä miten opit suomen kielen?

Saapuessani Suomeen vuonna 1997 aloin opiskella suomea kielikursseilla, kuuntelemalla ja lukemalla. Käytin alussa paljon englantia, jota osasin ennestään melko hyvin. Suomen kielen oppiminen oli aluksi todella vaikeaa. Hankalinta oli oppia suomen kielioppi, joka poikkesi niin paljon kiinan kieliopista.

Kun olin suomen kielen kurssilla, kirjoitin kerran harjoitustehtävää. Kirjoitin yksinkertaisesti vain mitä olin tehnyt, syönyt, katsellut ja ajatellut. Opettaja luki tekstini luokan edessä esimerkkinä hyvästä kirjoituksesta. Tajusin, että kielen kautta voi ilmaista paljon, vaikka minä en oikein osannut suomea, mutta pystyin silti ilmaisemaan vaikka mitä. Kieli on kaunista.

Suomalaisia lehtiä ja mediaa seuran paljon, koska siitä oppii hyvin. Luen myös suomalaista kirjallisuutta. En juuri seuraa kiinalaista mediaa. En uskalla katsoa kiinalaista televisiota tai lukea lehtiä, koska pelkään unohtavani suomen kielen.

Romaanin kirjoittaminen suomeksi oli suuri kielenoppimisprosessi.

Kuinka uuden kielen oppiminen erosi äidinkielen oppimisesta lapsuudessa?

(Nauraa). En osaa sanoa.

Mitkä ovat äidinkielesi ja suomen kielen väliset suurimmat yhtäläisyydet ja erot?

Kiinan kieli poikkeaa suomen kielestä paljon. Päinvastoin kuin kiinassa Suomen kielessä on taivutusmuotoja ja päätteitä, suomi on synteettinen kieli.

Kiinan kielen kirjoittaminen on vaikeaa, koska lähes jokaista yksittäistä sanaa vastaa yksi kirjoitusmerkki. Kiinan kielioppi on kuitenkin helppo. Kiinassa substantiivit eivät taivu. Verbit eivät taivu aikamuodossa, vaan verbin aikamuoto ilmaistaan ylimääräisellä sanalla. Subjekti ja objekti eivät eroa sanamuotoina toisistaan. Kiinassa sanoilla on sukupuoli, maskuliini, feminiini, neutri, joita suomen kielessä ei ole. Esimerkiksi kiinan feminiinimuotoinen hän-sana ymmärretään alempiarvoisemmaksi kuin maskuliinimuotoinen hän-sana.

Suomen oppimisessa oli helppoa se, että sanat lausutaan ja kirjoitetaan samalla tavalla. Sanojen johtaminen eli yhdyssanojen muodostaminen sekä lauserakenne ovat lisäksi kiinassa ja suomessa samantyyppisiä.

Onko joitakin asioita, joita on mahdotonta ilmaista suomen kielellä, mutta jotka pystyt ilmaisemaan äidinkielelläsi?

Esimerkiksi kiinassa on sanalla ”rauha” (yin-jing) on hyvin laaja merkitys, joka sisältää sisäisen rauhan ja harmonian, tätä merkitystä ei ole suomen ”rauha”-sanalla. Suomeksi monet kiinan sanat on ilmaistava usealla sanalla.

Myös kiinalaisten metaforien siirtäminen suomen kielelle on vaikeaa, koska monet metaforat, jotka tiedän, ovat sidoksissa kiinalaiseen kulttuuriin. Jos sanon ”30-vuotias nainen on kuin tofun muru”, suomalainen ei ymmärrä tätä, ainakaan helposti. Kyse on siitä, että tofun muruja ei kukaan syö, nainen ei siis ole enää kelpollinen. Jos käytän metaforaa romaanissa, minun pitäisi selittää, enkä halua tehdä sitä, se heikentäisi tekstiä. Siksi olen usein käyttänyt suomalaisille tutumpia, totunnaisia metaforia. Olen luetuttanut tekstini ensin suomalaisella lukijalla. Jos hän ei ole ymmärtänyt, olen muuttanut metaforia ja vertauksia.

Minun pitää miettiä tätä: ehkä joskus olisi hyvä käyttää kiinalaista metaforaa ja sitten selittää asia. Selittämistä ei vain saa olla liikaa, sillä se rikkoo tekstin draamallisen kuljetuksen.

Kuinka kauan olet kirjoittanut kaunokirjallisia tekstejä? Aloititko omalla äidinkielelläsi vai vasta suomeksi?

Olen kirjoittanut päiväkirjaa ja kirjeitä kiinaksi nuoresta lähtien, mutta fiktion kirjoittamisen aloitin vasta muutettuani Suomeen. Se tapahtui suomen kielellä. Koska olin kirjoittanut päiväkirjaa proosamuodossa, ajattelin kirjoittaa myös suomeksi proosaa.

Millä tavoin äidinkielelläsi ja suomeksi kirjoittaminen eroavat toisistaan?

Paljon. Kirjoitan suomeksi ja kiinaksi eri tavoin, koska kielessä on sisällä eri maailma ja ajattelutapa. Jos esimerkiksi kirjoitan suomeksi ”kaikki miehet ovat sikoja”, jokainen suomalainen ymmärtää sen mutta jos kirjoitan saman kiinaksi, kukaan kiinalainen ei ymmärrä sitä. Kiinaksi ei

ole vakiintunutta tyytymättömyyttä ilmaisevaa vertauskuvaa miehistä. Sika symboloi Kiinassa laiskaa, mutta kiinalaiset miehet ovat ahkeria. Kiinalaisessa kulttuurissa miehen kunnioitus on vahva pohjavirta.

Kirjoittaessani suomeksi suomalainen ajatusmaailma ja tunnelma korostuvat, rauhallisuus, yksinkertaisuus, hiljaisuus, vakavuus.

Suomeksi on vaikeampi kirjoittaa syvällisistä tunteista. Myös huumoria minun on vaikeampi ilmaista suomeksi, varsinkin kieleen perustuvaa huumoria. Kiinalainen huumori on erilaista. Suomalaisten vitsejä taas en ymmärrä lainkaan.

Nyt kirjoitan uutta tarinaa. Yksi päähenkilöistä on suomalainen mies, koetan kuvata mitä hän ajattelee. Tarinassa metsä on miehelle tärkeä. Toinen päähenkilö on kiinalainen nainen Lin, ja kolmas on biseksuaalinen selvännäkijä. Henkilöiden polut sekoittuvat.

Kun kirjoitan suomeksi, kirjoitan suomalaiselle yleisölle. Pystyn kirjoittamaan suomeksi sellaisista asioista, joita kiinalainen lukija ei ymmärtäisi, kuten biseksuaalisuudesta. Tuntuu, että voin suomeksi kirjoittaa melkein mistä tahansa temasta.

Jos kirjoittaisin romaanin *Suomen taivaan alla* kiinaksi, kirjoittaisin sen eri tavoin, ottaen huomioon kiinalaisen yleisön ja sen moraalikäsitykset. Kirjoittaisin pidättyväisemmin, en niin avoimesti, kirjoittaisin hiljaisemmin. Tähän vaikuttaisi kiinan kieli ja myös oletukseni siitä mitä kiinalaiset lukijat voisivat hyväksyä. Korostaisin varmasti enemmän Suomen kulttuuria, kun taas suomeksi kirjoittaessani olen tuonut enemmän esiin kiinalaisuutta.

Toisaalta en ole kovin rohkea kertomaan kielteisistä asioista. En aina uskalla arvostella, koska kiinalaisessa kulttuurissa kritiikkiä ei saa tuoda suoraan esiin. Kiinalaisessa kulttuurissa kasvojen säilyttäminen on hyvin tärkeää.

Romaanin *Suomen taivaan alla* kertoja Lin ei esimerkiksi heti pysty ymmärtämään suomalaista alkoholikulttuuria. Kiinassa humalatilaa ei saa näyttää avoimesti, muuten menettää kasvonsa ja se on paha juttu.

Onko ollut mitään vaikeuksia esimerkiksi suomen kielen soinnin tai ajatusmaailman tavoittamisessa?

Suomen kielen ajatusmaailmaa ei ollut helppoa omaksua. En välttämättä vieläkään ymmärrä suomen etymologiaa, enkä sanojen syvämerkityksiä. Siksi on yhä joskus vaikea löytää ajatuksiani vastaava sana suomeksi. Myös idiomit ovat vaikeita.

Kiinalainen ja suomalainen puhekuulttuuri ovat myös hyvin erilaisia, mikä heijastuu väistämättä kielenkäytössä. Kiinalaiset sanovat asiat hyvin suoraan ja puhuvat koko ajan kuuntelematta puhekumppania. Suomalaiset taas pitävät runsaasti taukoja, kukin puhuu vuorollaan ja ihmiset kuuntelevat toisiaan.

Vaikuttaako se millä kielellä kirjoitat kaunokirjalliseen tyyliisi, ilmaisuun, kerronnallisten rakenteiden käyttöön, teemoihin tai aiheisiin?

Aluksi minulla oli vain kiinaksi kirjoitetut päiväkirjat. Kirjoitin ensin proosapätkiä Kiinaksi päiväkirjan pohjalta ja sitten käänsin sen suomeksi. Opin samalla paljon lisää suomen kieltä. Samalla rakensin tarinaan juonen.

Sitten kun olin oppinut riittävästi suomea aloin lopulta kirjoittaa romaania. Olin ajatellut sen rungon hyvin valmiiksi, joten romaanin ensimmäinen versio syntyi aika nopeasti, noin kolmessa kuukaudessa, kirjoitin aamusta iltaan. Annoin vain tulla, ilman kielioppia, en välittänyt virheistä. Sen jälkeen aloin muokata kielioppia kuntoon. Kaikkiaan kirjoittamisessa meni kaksi vuotta.

Arto Paasilinnan romaani Jäniksen vuosi sai ymmärtämään, että suomeksi voi kirjoittaa vaikka mitä.

Kielen vaihtaminen ei vaikuttanut romaanin rakenteeseen. Tekstissä näkyy kiinalainen ajattelutapa, koska olen kirjoittanut tekstin ensin kiinaksi. Nykyään kuitenkin jo ajattelen paljon suomeksi. Tyylistä tuli yksinkertaisempi ja pelkistetympi kuin jos olisin kirjoittanut tarinan kiinaksi. Suomeksi en pystynyt kuvaamaan niin yksityiskohtaisesti asioita.

Kun kirjoitan suomeksi, olen erilaisessa tunnetasossa kuin kirjoittaessani kiinaksi. Kirjoittaessani suomeksi tunnen usein, että lopputulos on lattea. Koska en pystynyt ilmaisemaan suomeksi kaikkia haluamiani yksityiskohtia, romaanin juoni nousi erittäin tärkeäksi.

**Pystytkö ilmaisemaan itseäsi suomeksi yhtä laajasti vai suppeammin kuin äidinkielellään?
Vai vapauttaako kielenvaihdos päinvastoin ilmaisua?**

Suomeksi minun on yhä haettava sanoja, jotta pystyisin ilmaisemaan mitä haluan. Käyttämäni kieli on aika yksinkertaista, sanavarastoni ei ole hirveän suuri. On vaikea löytää paras tapa sanoa asiat suomeksi.

Puhuin romaanista sen kirjoitusprosessin aikana suomalaisten ystäväni kanssa. Sain heiltä neuvoja. Myös kustantamosta sain sittemmin palautetta. Luetutin tekstiä suomalaisilla ystäväilläni. Suomalainen miesystäväni auttoi minua korjaamaan tekstini kieliopilliset virheet.

Lähetin ensin käsikirjoituksen Nuoren Voiman liiton arvostelupalveluun ja sain sieltä hyvää palautetta. Lähetin käsikirjoituksen useaan pienkustantamoon. Sain Atenalta perusteellista palautetta, mitä lisätä, mitä poistaa, kuinka muokata kokonaisuutta ja henkilöhahmoja jne. Muokkasin käsikirjoitusta ja ja lähetin sen sitten uudestaan kustantamokierrokselle. Lopulta Enostone hyväksyi sen. Enostonen kustannustoimittajan ehdotuksesta kirjoitin vielä 20 sivua lisää käsikirjoitusta.

Vaikuttaako se millä kielellä kirjoitat ajattelutapaasi tai tapaasi tuntea? Kirjoittaako kirjailija kieltä, vai kieli kirjailijaa?

Kirjoittaessani suomeksi koetan ilmaista tunteet ja ajatukset mahdollisimman suoraan, osin siksi, etten osaa monimutkaisia ilmauksia. Kiinaksi kirjoitan aivan eri tavoin.

Kirjoitan suomeksi sillä sanavarastolla minkä hallitsen ja kirjoitan tietenkin maahanmuuttajan näkökulmasta. Jatkan kirjoittamista suomeksi. En ajattele julkaisua, vaan haluan vain tehdä hyvän tarinan.

Kun kirjoitat suomen kielellä, tavoitteletko kieliopillisesti ja sanastollisesti mahdollisimman virheetöntä ilmaisua vai voisiko ajatella, että siirtolaiskirjailijalla on lupa kirjoittaa myös "virheellistä suomea"?

Kun kirjoitan suomeksi, tavoittelen kieliopillisesti virheetöntä ilmaisua. Olen sitä mieltä minun on seurattava kielen sääntöjä. Toisaalta taiteen tekeminen on luova prosessi. Mitä virhe edes tarkoittaa? Jos ihminen hyväksyy jonkin ilmauksen, se sopii, mutta kielioppia haluan seurata mahdollisimman pitkälle.

Pidätkö mahdollisena, että kielen muuttuessa erilaiset kielenkäyttötavat, myös niin sanotusti virheelliset tavat kirjoittaa suomeksi, tulevat joskus hyväksytyksi osaksi suomen kielen käyttöä?

En tiedä milloin näin voisi tapahtua.

Miten suomen kielen oppiminen on muuttanut sinua? Opitko samalla erilaisia tapoja katsoa todellisuutta, erilaisia arvoja tai asenteita? Oliko muutos myönteinen vai kielteinen kokemus?

Suomen kielen oppiminen muutti minua. Se oli ensinnäkin avain yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Se on kasvattanut paljon.

Millaista on elää kahden kulttuurin välissä?

Olen unohtanut hieman kiinaa. Sen huomaa, kun käyn Kiinassa, menee vähän aikaa ennen kuin pääsen takaisin sujuvaan kielenkäyttöön, vaikka luenkin paljon kiinalaista kirjallisuutta.

Miten miellät itsesi, suomalaiseksi, kiinalaiseksi vai jotain muuta?

Kiinassa käydessäni tunnen itseni ulkomaalaiseksi, ehkä suomalaiseksi, Suomessa taas tunnen itseni kiinalaiseksi. Olen eräänlaisessa välitilassa. Olen jonkinlainen kulttuurinen vaeltaja.

Miten muut mieltävät sinut kulttuurisesti?

Suhtautuminen julkaisemaani romaaniin on ollut todella kiittävää, olen yllättynyt. Minä osaan suomen kieltä. Minut on hyväksytty. Romaanin julkaisun jälkeen tunnen itseni enemmän hyväksytyksi Suomessa.

9.2. Wilson Kirwan haastattelu Lahdessa 5. lokakuuta 2009

Kerro siitä miten opit suomen kielen?

Tulin Suomeen vuonna 1997 suomalaisen ystävän kutsumana ja aloitin juoksijan uran. Kiersin kouluissa esiintymässä juoksijana vuodesta 1998 lähtien, myöhemmin aloin kertoa satuja, ensin englanniksi ja sitten suomen kielellä.

Kun tulin Suomeen, Köyliöön, näin Libero-vaippamainoksia, jossa vauva pissasi, vaikka en silloin ymmärtänyt, että ne ovat mainoksia. Myöhemmin katsoin Libero-mainoksia televisiosta. Opin ensimmäiseksi suomen sanat: 'Kun pissasin kunnolla'. Ihmiset nauroivat, kun kajautin sanat kadulla. Alussa opin paljon suomea televisiosta ja radiosta.

Alussa tein virheitä. Suomalaiset ovat tarkkoja: kirjoittaa pitää aina tarkasti ja oikein, muuten he naureskelevat. Suomea kirjoitettaessa ei saa tehdä virheitä. Puhuminen on siksi helpompaa, koska lievät kielivirheet sallitaan.

Kävin kielikurssilla, mutta eniten opin kuuntelemalla ja keskustelemalla ihmisten kanssa, vaikka suomalaiset eivät olekaan kovin sosiaalisia. Suomen oppiminen oli haastavaa. Kun yhdistelin sanoja, niin niistä tuli usein hauskoja yhdistelmiä. Vertailin sanoja ja jos tein virheitä, yritin ymmärtää mikä oli pielessä. Vaikeinta suomen oppimisessa olivat kielen taivutus- ja sijamuodot. Myös muodollista ja virallista kielenkäyttötapaa on ollut hankalaa oppia, samoin sanaleikkejä.

Kerrankin eräs naisrehtori soitti minulle ja kysyi, että ”Wilson tuletko kertomaan tarinoita kouluumme”. Rehtori kysyi, että saanko sinutella. Vastasin, kiitos ei, minä olen varattu, on vaimo ja poika. Käsitin, että sinuttelu merkitsee sitä, että hän haluaa suhteeseen kanssani. Mutta sitten asia selvisi (nauraa).

Opin hitaasti. Ensimmäisinä Suomen vuosina meni monta tuntia päivittäisen postini lukemiseen. Kirjoittamiseen meni vielä enemmän aikaa. Nykyään osaan kuitenkin kertoa satuja paremmin suomeksi kuin englanniksi tai suahiliksi, koska olen kertonut suomeksi niin paljon.

Kuinka uuden kielen oppiminen erosi äidinkielen oppimisesta lapsuudessa?

Tiedätkö, kasvoin nandi-alueella, isä puhui nandia, mutta äiti maasaita. Opin molemmat kielet. Sitten opin englannin kielen koulussa. Kenia on ollut Iso-Britannian siirtomaa, ja siirtomaa-aikana kenialaiset pakotettiin oppimaan englannin kieli, jota käytetään laajasti yhä. Englanti on Kenian virallinen kieli suahilin lisäksi.

Suahilia opin kadulla. Osaan lisäksi myös arabiaa, koska suahili on syntynyt itäafrikkalaisten kielten ja arabian sekoituttua. Myöhemmin kun nuorena kiertelin kulkurina opin myös useita bantu-kieliä, jotka ovat sukua suahilille.

Kieltä oppiessa täytyy ottaa osaa ihmisten elämään. Kun alan oppia kieltä, löydän sillan tunteiden jakamiseen tuota kieltä puhuvien ihmisten kanssa.

Millä kielellä näen unta? Unissani on useita kieliä.

Mitkä ovat äidinkielesi ja suomen kielen väliset suurimmat yhtäläisyydet ja erot?

Suomen kieli on monotoninen kieli, sen paino ei vaihtele, kielen sanat ovat pitkiä, etu- ja takaliitteet ovat yhdessä vartalossa. Tämä oli minulle helppoa oppia. Lisäksi sanat lausutaan ja kirjoitetaan melkein samalla tavalla. Tässä suomi muistuttaa suahilia. Suomen intonaatio taas muistuttaa maasaita.

Suomen kieli on minulle vaikea, koska se ei ole sukua Euroopan isoille kielille. Kenialaiset kun kuulevat suomea, he kysyvät, että onko se maasain kieltä, rytmi on samantyyppinen kuin maasaissa.

Onko joitakin asioita, joita on mahdotonta ilmaista suomen kielellä, mutta jotka pystyt ilmaisemaan äidinkielelläsi?

Suomeksi on usein vaikea tavoittaa tunteiden ja aistimusten tarkkaa ilmausta.

Kieli ei koskaan voi vastata 100 prosenttisesti todellisuutta mutta kun suomalainen kirjoittaa niin keskimäärin 80–90 prosenttisesti se vastaa, mutta maahanmuuttaja kun kirjoittaa vieraalla kielellä niin ehkä vain 50 prosenttisesti vastaa todellisuutta.

Kun Suomessa kirjoitan esimerkiksi ihmisten tasa-arvosta niin pitää olla tarkka, koska Suomi on länsimaisten arvojen hallitsema. Esimerkiksi naisten asemasta ei saa puhua ikävästi. Toisaalta kulttuurissa, jossa itse kasvoin, miehet olivat aivan eri asemassa. Mies saattoi kysyä toiselta, kuinka lapsesi voivat ja ilmaus sisälsi myös vaimon. Naista voitiin kutsua lapseksi.

Kuinka kauan olet kirjoittanut kaunokirjallisia tekstejä? Aloititko omalla äidinkielelläsi vai vasta suomeksi?

Aloitin kirjoittamisen varhain. Kirjoitin kotona kouluikäisenä runoja maasaiksi ja nandiksi ja englanniksi. Parhaiten minä pystyn yhä kirjoittamaan maasaiksi ja nandiksi.

Ensimmäisen satukirjani *Amani-aasi ja sisäinen kauneus* sadut kirjoitin suomeksi, toisen kirjan *Amani-aasia ja kuuluisa krokotiili* sadut kirjoitin englanniksi. Tämä johtui siitä, että minulla oli toisen kirjan kohdalla kiire. Sadut muokkasin lapsuudessa kuulemieni tarinoiden pohjalta ja otin huomion yleisön, suomalaiset lapset.

Kirjoitin *Amani-aasin* sadut vuosina 1998–2005 juoksukilpailujen tauoilla. Tauoilla oli usein tylsää, koska suomalaiset eivät ole sosiaalisia, eivätkä halunneet keskustella, vaan lukivat vain kirjaa tai jotain. Niin aloin sitten kirjoittaa tauolla. Aloitin satujen kirjoittamisen vuonna 1998 ensin englanniksi, vuonna 2001 aloin kääntää kirjoittamiani satuja suomeksi ja kirjoittaa lisää suomeksi.

Vuonna 2003 eräs minua haastatellut Turun sanomien toimittaja luki muutamia kirjoittamiani satuja ja ehdotti, että ne voisi julkaista. Toimittaja sanoi, että voisi löytää kustantajan. Myös suomalainen tuttavani luki satuja ja ehdotti, että tekisin kirjan. Niin soitin isolle kustantajalle ja lähetin kolme neljä satua näyttille. Tehtiin sitten kirja.

Millä tavoin äidinkielelläsi ja suomeksi kirjoittaminen eroavat toisistaan?

Englanniksi tai suahiliksi kirjoitettaessa minulla on laajin sanavarasto. Käytän paljon englantia, koska vaimon on kanadalainen ja puhun englantia päivittäin. Käytän sitä myös työskennellessäni

urheiluseurojen valmentajana. Kuitenkin osaan kertoa satuja vain suomeksi, olen tehnyt sitä niin paljon.

Kun kirjoitan suomeksi, mietin ensin kuvallisesti mitä tapahtuu, ilmaisu tulee vasta myöhemmin. Englanniksi kirjoitettaessa tarina tulee suoraan kielellisinä ilmaisuina. Mielikuvat ovat kirjoittaessa tärkeitä. Suomeksi kirjoittaessani minun on keskityttävä valtavasti. Teen suomeksi paljon kielivirheitä.

Kun kirjoitan suomeksi, otan huomioon, että elän Suomessa, otan huomioon miltä se tuntuu, kun minä olen nyt suomalainen. Otan huomioon suomalaisen yleisön ja sen suomalaisen yhteiskunnan.

Onko ollut mitään vaikeuksia esimerkiksi suomen kielen soinnin tai ajatusmaailman tavoittamisessa?

Ei. Mutta kun Suomessa on välillä vaikea kirjoittaa, koska elän nyt erilaisessa ympäristössä, enkä aina saa kiinni nuoruuden elämyksistä, en muista. Kirjoitan nimitäin eläimistä, maisemasta ja ympäristöstä, jonka olen nähnyt nuoruudessani.

Vaikuttaako se millä kielellä kirjoitat kaunokirjalliseen tyyliisi, ilmaisuun, kerronnallisten rakenteiden käyttöön, teemoihin tai aiheisiin?

Kun kirjoittaa satuja, on kuvattava asioita riittävän tarkkaan. Tapahtumat on nähtävä ensin mielessä ennen kuin ne voi kirjoittaa ylös. Satuihin kirjoitan omia muistoja Afrikasta, mitä haistoin, näin ja kuulin esimerkiksi aamulla asuessani savannilla tai viidakon laidassa. Kertojan pitää aina olla viihdyttävä. On kerrottava kiinnostavasti. Suullinen kulttuuri on minulle hyvin tärkeä.

Kun kirjoitan suomalaisille, liitän mukaan länsimaisen kulttuurin asioita, jotta suomalaiset lapset tajuavat. Esimerkiksi eräässä sadussa vaaleanpunainen flamingo on keimaileva ja turhamainen. Länsimaissa vaaleanpunainen on tyttöjen väri, mutta ei Keniassa.

Afrikassa kirahvit tulevat usein aamulla katsomaan majan ikkunasta. Tämä tuli mukaan satuun ”Kuinka kirahvi sai pitkän kaulansa”, kirahvi on tunkeilija. Yhdistin sen digikameraan ja mukaan tuli irvailua länsimaisista skandaalitoimittajista.

Käytän siksi eläinhahmoja saduissa, koska niihin liittyy niin paljon symbolisia merkityksiä ja moraalisia opetuksia. Pysin olemaan siltana kenialaisen ja suomalaisen kulttuurin välillä.

Pystytkö ilmaisemaan itseäsi suomeksi yhtä laajasti vai suppeammin kuin äidinkielellä? Vai vapauttaako kielenvaihdos päinvastoin ilmaisua?

Haluan kertoa saduissa hienoja asioita, mutta heikko kielitaitoni jarruttaa. Erityisesti tarkkojen aistikokemusten ilmaiseminen on hankalaa.

Kun kirjoitan suomeksi, on toisaalta helpompaa ja vapaampaa kirjoittaa sellaisistakin asioista, joita en pysty kirjoittamaan äidinkielelläni. Se on sama kun kiroilu. Jos kiroilee vieraalla kielellä, ei se ole sama kuin omalla kielellä. Esimerkiksi suomeksi voin kertoa tabuasioista ja ylittää psykologisia raja-aitoja. Äidinkielellä olen oppinut erilaiset kiellot jo lapsena, ne ovat niin lujassa, etten pysty helposti niitä rikkomaan.

Vaikuttaako se millä kielellä kirjoitat ajattelutapaasi tai tapaasi tuntea? Kirjoittaako kirjailija kieltä, vai kieli kirjailijaa?

Esimerkiksi Afrikassa kun nuoret pojat lähtevät metsälle, he saavat tietää useita tabuja, joista ei saa kertoa. Mutta suomeksi voin puhua näistä. Voin rikkoa yhteisön, kasvatuksen ja yhteiskunnan langettamia sääntöjä.

Toisaalta myös suomen kulttuurissa on omia tabuja. En halua kirjoittaa asioista, jotka mahdollisesti loukkaavat suomalaisia. Siksi olen käyttänyt saduissa eläinhahmoja, eläimet ovat ihmisiä neutraalimpia henkilöitä.

Kun kirjoitat suomen kielellä, tavoitteletko kieliopillisesti ja sanastollisesti mahdollisimman virheetöntä ilmaisua vai voisiko ajatella, että siirtolaiskirjailijalla on lupa kirjoittaa myös "virheellistä suomea"?

En pyrkinyt kirjoittamaan satuja suomeksi mitenkään virheettömällä suomella. Kustantaja kuitenkin korjasi kielivirheet, ja satuja käytiin paljon läpi yhdessä ja muokattiin.

Olen kirjoittanut kolumneja Suomen urheiluliiton lehteen ja Aamulehteen. Ihmiset suhtautuivat humoristisesti siihen, kun tein kielivirheitä. Maahanmuuttajana minun pitää silti olla tarkka, etten käytä esimerkiksi anglismeja, tai muita outoja itse keksimiäni sanoja, jotka voisivat heikentää suomen kieltä.

Pidätkö mahdollisena, että kielen muuttuessa erilaiset kielenkäyttötavat, myös niin sanotusti virheelliset tavat kirjoittaa suomeksi, tulevat joskus hyväksytyksi osaksi suomen kielen käyttöä?

On periaatteessa mahdollista, että tulevaisuudessa myös suomea voisi käyttää eri tavalla kuin normien mukaan kuuluu, eikä kukaan nauraisi, vaan hyväksyisi täysin.

Miten suomen kielen oppiminen on muuttanut sinua? Opitko samalla erilaisia tapoja katsoa todellisuutta, erilaisia arvoja tai asenteita? Oliko muutos myönteinen vai kielteinen kokemus?

Samoin kuin muiden kielten oppiminen, on suomen oppiminen rikastuttanut elämääni. Ymmärrän asioita eri näkökulmista. Olen tutustunut uusiin, hyvin erilaisiin ihmisiin ja oppinut heidän maailmankuvastaan. Olen saanut Suomesta paljon. Kotini ja sydämeni ovat täällä. Tunnen itseni suomalaiseksi.

Suomalaisessa kulttuurissa on ollut vaikea hyväksyä esimerkiksi aviopuolisoiden eroamista, kun lapset joutuvat kärsimään. Sekin on outoa, että suomalaiset ovat usein ujoja. Suomalaisten valtavaa itsekriittisyyttä on ollut myös hankala hyväksyä; suomalaiset eivät ole ylpeitä saavutuksistaan, vaan vain vähättelevät itseään. He vaativat itseltään paljon ja häpeävät ja masentuvat epäonnistumisistaan liikaa. Tämä luo huonoa itsetuntoa. Siksi minä usein sanon suomalaiselle, että tehdään vain virheitä, koska virheitä tekemällä oppii. Pitää sitten vain korjata asiat.

Suomessa ei myöskään ole yhteisöllisyyttä. Ihmiset varjelevat mustasukkaisesti omaansa, he vain kahmivat rahaa ja tavaroita. Kenelläkään ei ole aikaa viettää rauhassa aikaa toistensa seurassa. Ihmiset pitävät etäisyyttä, fyysisestikin, kukaan ei kosketa toista, ei halua, ei usein edes kättele. Voisi yrittää jakaa jotain, ei välttämättä rahaa tai tavaroita, vaan vaikka tietoa tai iloa tai välittämistä, sillä elämä on lyhyt.

Millaista on elää useamman kulttuurin välissä?

Haluaisin olla mukana rakentamassa vahvaa, monikulttuurista, suvaitsevaista, värikästä, rikasta Suomea.

Miten miellät itsesi, suomalaiseksi, kenialainen vai jotain muuta?

Tunnen olevani kulttuurien välissä, etsin eri kulttuureista hyviä asioita.

Miten muut mieltävät sinut kulttuurisesti?

1990-luvun lopussa Lahdessa saatettiin vielä huutaa perääni ”neekeri”. Nykyään tilanne on parantunut, Suomi on avautunut. Maahanmuuttajiin suhtaudutaan paremmin ja monikulttuurisuutta hyväksytään enemmän.

Olen saavuttanut urheilussa ja elämässä paljon ja saanut yhteiskunnalta suitsutusta. Mutta tuntuu siltä että jos seuraavan kerran epäonnistun, niin pidetään ihan huonona, kukaan ei kiitä.

Tuntuu, että Suomessa minut on vain puoliksi hyväksytty. Minut hyväksytään silloin, kun onnistun. Haluaisin, että minut hyväksyttäisiin myös silloin, kun epäonnistun. Minäkin olen ihminen.